

JAARBOEKJE

2012

VAN HET
OUDHEIDKUNDIG
GENOOTSCHAP

‘NIFTARLAKE’

Ereleden en bestuur

<i>Erelid</i>	mr J.H. van den Hoek Ostende, Amsterdam
<i>Lid van verdienste</i>	A.J.A.M. Lisman, Nieuwersluis
<i>Voorzitter</i>	drs E. Munnig Schmidt, Loenen aan de Vecht, 0294-231280 munzig@hetnet.nl
<i>Secretariaat en bibliotheek</i>	Jurgen Wasser, Straatweg 160, 3603 GT Maarssen, 0346-550872
<i>Ledenadministratie en evenementen</i>	Godelief Hofman-van Miert, Zandpad 83, 3621 NG Breukelen 0346-261201, Hofman.breukelen@gmail.com
<i>Penningmeester</i>	drs Eric F.L. Stubbé, Bergseweg 1b, 3633 AJ Vreeland, 0294-252873
<i>Leden</i>	drs Juliette J.M.A.M. Jonker-Duynstee Anthony Lisman mr Onno Meerstadt
<i>Redactie 2013</i>	Juliette Jonker en E. Munnig Schmidt
<i>Contributie</i>	€12,50 op ING giro 513805 t.n.v. Oudheidkundig Genootschap Niftarlake te Vreeland
<i>Website</i>	www.Niftarlake.com
ISBN	978-90-8704-362-9

De ledenlijst van het Oudheidkundig Genootschap 'Niftarlake' ontbreekt

Bij het overlijden van Stans ter Laan

Begin 1984 zocht het genootschap een nieuwe secretaris. Vice voorzitter Ineke Duker meende dat een kort daarvoor uit het Brabantse in Maarssen aangekomen oude vriendin daartoe waarschijnlijk wel te bewegen zou zijn. Die vriendin was Stans ter Laan.

Desgevraagd reageerde zij enthousiast; zij zag er een mooie gelegenheid in om in de Vechtstreek thuis te geraken. Voortvarend nam zij het secretariaat over van scheidend secretaris Hans Post om het eerst vijftien jaar later los te laten wegens het naderend vertrek naar Amsterdam.

De gewoonte in het bestuur om slechts één bestuursvergadering per jaar te beleggen aanvaardde zij zonder probleem, alle communicatiemiddelen werden gebruikt om de bilaterale contacten goed te onderhouden.

De redactie van het jaarboekje en de evenementencommissie werden door haar op gepaste wijze onder druk gehouden zodat jaarboek en voor- en najaarsprogramma op tijd de leden bereikten.

Door haar goede contacten in de streek kon zij er ook enige malen toe bijdragen dat een buitenplaatseigenaar haar of zijn huis openstelde voor de Nieuwjaarsreceptie.

Memorabel waren zeker de diners die zij het bestuur in haar gezellige huis aan de Herengracht het bestuur aanbood na een bestuursvergadering.

Zo heeft Stans van 1984 tot 1999 een krachtig stempel op het welvaren van het genootschap gedrukt, dat haar daarvoor zeer erkentelijk is. Zij hield niet van grote woorden: je accepteert een taak en dan ga je ervoor om die zo goed mogelijk te vervullen, dat was haar stijl.

Het genootschap houdt haar zo in dierbare herinnering.

De voorzitter

Jaaroverzicht 2012

De activiteiten in het jaar waarin het genootschap zich kon verheugen zijn honderdjarig bestaan te vieren begonnen op 14 januari met een zeer geslaagde Nieuwjaarsreceptie in de Van Houtenkerk te Weesp.

Zeer geslaagd omdat ten eerste het bestuur ruim twee honderd leden met aanhang mocht begroeten en ten tweede omdat de voorzitter aan de kersverse burgemeester van de nieuwe gemeente Stichtse Vecht, Mirjam van het Veld, de eveneens nieuwe Vechtgidis kon aanbieden. Die gemeente beslaat het grootste deel van de Vechtstreek dus dat was een passend gebaar.

De receptie werd voorafgegaan door de uitvoering van Bachs vrolijke Kaffee-kantate.

De uitvoerenden, geselecteerd door mede Vechtbewoonster Elfride Zeldenrust, telde ook ons lid Reinette Thiadens, violiste. De uitvoering droeg een primeur in zich want die werd voor het eerst in het Nederlands gezongen naar de vertaling door Carel Alphenaar (afb. 1 en 2).

De eerste lezing op slot Zuylen werd op 15 februari gegeven door professor dr. P. Schrijvers, die zijn naam onder andere eer heeft aangedaan door de voorshands onovertroffen vertaling van Lucretius' *De Re Naturalis* als *De natuur*

der dingen. Die lezing ging over de beroemde versregel "Tantum religio potuit suadere malorum".

Mevrouw Visser-Brouwers, de begeleidster van Niftarlake's klassieke leesgroep, had hem weten te overtuigen de lezing voor het genootschap te houden.

Afb. 1. De Van Houtenkerk in Weesp was de perfecte locatie voor de feestelijke Nieuwjaarsreceptie met de daaraan voorafgaande uitvoering van de Kaffeekantate van Bach. (Foto Ernest Annys)

Afb. 2. Burgemeester Mirjam van 't Veld ontvangt de Vechtgid uit handen van de auteurs Edward Munnig Schmidt en Juliette Jonker-Duynstee.

Enige weken later, op 1 maart, onderhield ons lid, de bekende restauratiearchitect Leo Wevers, het op slot Zuylen verzamelde gehoor over het Domproject te Utrecht. Als voorzitter van de stichting die de herbouw van het in 1674 ingestorte deel van de Domkerk voorstaat maakt hij zich sterk om dat in enige tientallen jaren op traditionele wijze voor elkaar te krijgen. Zijn aanstekelijke voordracht doet vermoeden dat, daar alles mogelijk is waar voldoende energie en creativiteit aan wordt besteed, hij succes zal hebben.

Ons bestuurslid Anthony Lisman opende op 28 april de draaihekken van het imposante hek van het buiten **Vreedenhoff** te Nieuwersluis ten einde een aanzienlijke menigte leden toe te laten voor een rondleiding door het park. Toen bleek dat de belangstelling zo groot was dat meerdere groepen moesten worden geformeerd schoot bestuurslid Juliette Jonker hem te hulp en nam enige groepen voor haar rekening. Iedereen is vol lof over de uitleg en de met anekdotes geardeerde geschiedenis van het buiten, het kundig en schitterend onderhouden park en het prachtig herstelde hek waarvan de fundering en de pijlers vernieuwd zijn.

De jaarvergadering, inmiddels der traditie getrouw gehouden na het aspergediner op de KWVL, op 9 mei werd weer goed bezocht door een veertigtal leden. De *Vereeniging*, zoals de KWVL door haar leden wordt aangeduid, bestond in 2012 eveneens honderd jaar dus ons genootschap voelt zich daar met reden zeer thuis. De voorzitter memoreerde in zijn openingstoespraak in het kort de geschiedenis van het genootschap zoals hierbij is afgedrukt.

Waarde leden

Nog een maand en het is 100 jaar geleden dat ons genootschap – mooi woord voor vereniging – werd opgericht.

Het lijkt vanzelf zover gekomen te zijn, maar zo rond 1974 was het bijna ter ziele gegaan.

Het jaarboekje van dat jaar was slechts het register van de voorgaande reeks.

Net op het goede moment kwam de familie Dukes-Greup op Oudaen wonen en Ineke en Graham Dukes bliezen het zieltogende genootschap, dat toen 264 leden telde, nieuw leven in.

Zij stopten in een paar honderd brievenbussen in de Vechtdorpen een wervende folder met de opwekking lid te worden.

Tevens schreven zij het volgende jaarboekje vol en bewerkten Anthony Lisman en mij, als kersverse Vechtbewoners, om ook een artikel bij te dragen.

Die acties hadden het gewenste effect en het ledental sprong omhoog.

Ineke heeft vele jaren lang als vice-voorzitter van Niftarlake gediend en daarnaast, als secretaris van de Vechtplassencommissie, haar enthousiasme voor het Vechtgebeuren tot uiting gebracht.

Nu zij niet meer in staat is aan de feestelijkheden deel te nemen willen wij haar op 13 juni een bloemenhulde doen toekomen waarvoor wij Uw goedkeuring verzoeken.

Ja maar, zult U vragen, hoe is Niftarlake in 1912 tot stand gekomen?

In maart van dat jaar is er een lezing over de geschiedenis van de Vecht gehouden, die zo in de smaak viel dat terstond werd besloten een genootschap op te zetten dat de Vecht- en Angstelgeschiedenis zou uitdiepen en boekstaven.

Oprichters waren dominee Verburgt uit Nigtevecht, voorzitter; graficus Grevenstuk uit Baambrugge, secretaris; de heer De Zwart, rabbijn meen ik, uit Abcoude, penningmeester; kapelaan Van der Heijden uit Loenersloot, bibliothecaris; notaris Bastert uit Breukelen en dr Koomans uit Abcoude. Een interessant eucumenisch gezelschap.

In het algemeen bestuur zaten dames en heren uit ook Ankeveen, Kortenhoef, Maarssen, Maarsseveen, Utrecht en Vreeland.

Plaats van oprichting was herberg De Wakende Haan te Abcoude, heden getooid met de merkwaardige naam De Lachende Draak.

Na een jaar waren er al 111 leden en begunstigers, de eersten ad fl 2,50 en de anderen voor fl 1.-. Een brood kostte toen 10 cent!

Direct al waren er een aantal buitenplaats eigenaren lid en ook burgemeesters en wethouders van de verschillende gemeenten zoals Onnes van Nijenrode en baron Van Boetelaer te Breukelen.

Spoedig daarna werd de Commissaris van de Koningin in het Sticht bereid gevonden als beschermheer op te treden.

Het eerste jaarboekje verscheen in 1913 en de reeks is compleet zij het dat die van 1944 en 1945 in één band uitkwamen.

Afb. 3. De uitnodiging van een van de eerste Niftarlake excursies (naar kasteel Nederhorst) in 1916 diende als afbeelding op de menukaart van het honderdjaarsdiner in v/h De Wakende Haan te Abcoude.

Excursie van het Oudheidkundig Genootschap
„NIFTARLAKEN”
naar WOESD en HET NIONST DEN BERG 17 Aug. 1916.

Het organiseren van lezingen en excursies is al die jaren een veel aandacht vragende constante geweest in het jaarprogramma (afb. 3).

De bibliotheek werd door giften en aankopen steeds uitgebreid, maar weet de laatste jaren niet erg veel bezoekers te trekken.

Wat deed Niftarlake over de jaren aan zijn doelstellingen?

Na de Vechtoverstroming, een meermalen opgetreden ongemak, van 1929, is het Kappeijne van de Coppello met steun van veel leden van Niftarlake gelukt om al in 1931 een gemaal in Muiden tot stand te brengen waardoor nadien nooit meer Vechtwater over de dijken is gespoeld.

In 1931 werd ook de VVV Vechtstreek gesticht door bestuursleden van het genootschap, die een jaar later de eerste *Vechtgids* uitbracht onder redactie van Uden Masman in Vreeland. Die werd achtmaal herdrukt, de laatste maal in 1978 met wat aangepaste tekst door Graham Dukes.

In 1936 nam Niftarlake het initiatief om met de Bond Heemschut, de Bond Nederlandse Architecten en Natuurmonumenten de Commissie voor de Vecht en het Westelijk en Oostelijk Plassengebied in het leven te roepen. Nu bekend als de Vechtplassencmissie en de eerste actiegroep voor behoud van milieu en cultuurhistorie en de bouw van met de streek harmoniërende bebouwing in den lande. In 1962 werd meegewerkt aan het oprichten van stichting de Utrechtse Molen en leverde Niftarlake een bestuurslid.

In 1970 richtte Kappeijne van de Coppello, sinds 1947 voorzitter van Niftarlake, de dr. R. van Luttervelt stichting op ten einde de dreigende sloop van het huis van Tante Koojsje in Loenen af te wenden. Met succes. Sindsdien zijn er een veertigtal de Vechtstreek verlevendigende objecten behoud voor verval.

In 1977 hield het genootschap zijn eerste Nieuwjaarsreceptie – op het huis Nieuwerhoek in Loenen – sindsdien fungerend als jaarlijks trefpunt voor de leden uit de hele streek. Dat succes is niet het minst te danken aan de vele eigenaren van buitenplaatsen die de leden daarvoor thuis ontvangen.

Datzelfde jaar werd er begonnen aan de tekst en de tekeningen voor het boek *Plaatsen aan de Vecht en de Angstel* dat in 1982 uitkwam. Nadien zijn er nog drie telkens verbeterde drukken van gevolgd. De beide auteurs, Anthony Lisman en ondergetekende, werden voor het TV programma *Ontdek je plekje* in de koepel van de familie Teding van Berkhout geïnterviewd.

In 1986 startte de provincie Utrecht met het Monumenteninventarisatieproject (MIP) en wel in Loenen met medewerking van Uw voorzitter. Het succesvolle project mondde uit in monumentenbeschrijvingen met goede foto's van alle Stichtse gemeenten: de zogenaamde MIP boekjes.

Een jaar later is ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van Niftarlake een tentoonstelling over de bedrijvigheid door de eeuwen heen langs de Vecht ingericht op kasteel Zuylen, die 5000 bezoekers trok. Het jaarboekje diende als catalogus.

Om daarvoor geld bijeen te brengen heeft mevrouw Munnig Schmidt een koffieservies met taartbordjes en grote taartschalen laten maken dat met succes aan de leden werd verkocht en een fl 13.000 opbrengst gaf (afb. 4).

In 1987 begon zij met de klassieke leescursus bij haar thuis, wat ook een succes werd; de cursus gaat nog steeds door zij het op een andere locatie met een gehoor van zo'n twintig deelnemers.

In 1989 is op kasteel Zuylen de Vechtschilder Nicolaas Bastert geëerd met een overzichtstentoonstelling waarvoor een oeuvrecatalogus is samengesteld door een commissie uit de leden.

Afb. 4. Het buitenplaatsen koffie-servies dat ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van Niftarlake werd ontworpen en gerealiseerd door Sally Munzig Schmidt.

Het jaar 2001 zag het verschijnen van de biografie van de 19de-eeuwse Vechttekenaar-schilder P.J. Lutgers met een overzicht van zijn getekende en geschilderde werk in de Vechtstreek.

In 2010 verscheen een facsimiledruk van zijn litho's van buitens langs de Vecht met een begeleidende tekst door Anthony Lisman.

Voorts memoreer ik het verschijnen van het jaarboekje 2011 dat als *Vechtguids* een waardige opvolger is van de eerdere gids uit 1932.

Het houdt natuurlijk niet op en de reeks activiteiten wordt bestendig met de komende tentoonstelling op huis Groeneveld te Baarn over Amsterdammers en hun Buitenplaatsen. Die moet in juli beginnen en Niftarlake neemt de invulling van twee zalen voor zijn rekening.

Dan wil ik niet eindigen zonder een moment stil te staan bij het overlijden onlangs van Stans ter Laan, jarenlang een zeer toegewijde secretaris van ons genootschap. Door haar voortdurende aandacht voor het detail heeft zij niet weinig bijgedragen aan het succes van lezingen en excursies en dus aan de continuïteit van het genootschap.

Het overlijden door een tragisch ongeluk van Rob Hofman, de liefhebbende echtgenoot van ons bestuurslid Godelief, heeft haar natuurlijk het meest getroffen, maar alle bestuursleden en iedereen die hem gekend heeft weten dat het ook voor allerlei andere activiteiten in de Vechtstreek een enorm verlies is dat hij er niet meer is. Mag ik U vragen hen te gedenken.

Dank U wel, het leven herneemt zijn loop en ik open de vergadering.

Tijdens de vergadering is het voorstel aangenomen om de contributie enigszins te verhogen, tot €15,- om het jaarboekje blijvend te kunnen voorzien van kleurenfoto's. Achteraf blijkt dit niet nodig te zijn, zodat de contributie €12,50 blijft. Tevens werd de website www.niftarlake.com ten doop gehouden, waarop het jaarprogramma, foto's van activiteiten, te bestellen boeken, contactadressen en overige informatie te vinden is.

Op de oprichtingsdatum van Niftarlake, 13 juni, heeft het bestuur, met als genodigden de eigenaren van huizen die zij voor de Nieuwjaarsreceptie openstelden, het diner gebruikt in het etablissement te Abcoude vanouds **De Wakende Haan** (maar dat sinds kort De Lachende Draak heet). Daar is honderd jaar geleden het genootschap opgericht. De zesendertig aanzittenden konden er net in, maar de sfeer was uitstekend en het was een zeer geanimeerde avond. Dutch treat, dat wel. Jammer dat Annette van der Most en echtgenoot er niet bij konden zijn, want zij heeft ons zeer geholpen bij de voorbereidingen.

Het eeuwfeest of wel het ledendiner werd op 16 juni beleefd op het stoomschip *Succes*, dat in 1897 van de helling gleed. De beide zeer krachtige stoommachines zijn nog aanwezig, maar gebruiken zo veel brandstof per uur dat een tocht onbetaalbaar zou worden en dus is een dieselmotor ingebouwd voor een meer economisch verantwoorde voortstuwing. Voor het stoomorgel en de stoomfluit is een lage druk stoomvoorziening in gebruik.

De ruim honderd inschrijvers voor de tocht op de Vecht kwamen aan boord bij polocentrum Groot Kantwijk waar zij dankzij de bereidwilligheid van ons lid de heer Van Zadelhoff hun auto's konden parkeren. Het weer die zaterdag was schitterend, de avond natuurlijk lang licht en zo kwamen de fraaie toiletten waarin de dames voor de gelegenheid waren gekleed volledig tot hun recht. Ook de heren hadden zich aan de stijl van het oprichtingsjaar geconformeerd zodat schip en opvarenden een mooie eenheid vormden. Het diner dat in zeven afleveringen werd geserveerd door zeer voorkomende serveuses oogstte aller lof. Op bijgaande groepsfoto zullen vanwege het grote aantal niet alle deelnemers goed te herkennen zijn, maar hij vormt een passende herinnering aan een zeer geslaagd historisch evenement. Eric Stubbé en Onno Meerstadt zijn wij dankbaar voor hun bemoeienissen om dit evenement tot zo'n succes te maken (afb. 5 en 6).

Met de nogal natte zomerpauze achter de rug was het 2 september mooi weer voor de familiedag op het terrein van kasteel **Loenersloot**. Het kasteel ging

Afb. 5. Groepsfoto van alle 100 aanwezigen op de Vechttocht op het historisch stoomschip Succes.

Afb. 6. Ook het bestuur was gekleed in passende kleding in de stijl van het oprichtingsjaar van ons genootschap.

schuil achter een soort Christo-omhulling ingepakt als het was in een met steigerdoek beveiligde bouw-installatie. De circa veertig kinderen gingen op speurtocht door het park terwijl de vijftig volwassenen in twee groepen door het kasteel werden geleid door ons lid Hans Vlaardingerbroek, restauratiearchitect voor het gebouw. Na een borrel op het voorplein werd daar ook het diner geserveerd vanaf de barbecue. Ons lid de heer Buitenga, die in het bijhuis woont, stelde huis en tuin open voor deze gelegenheid, wat zeer geapprecieerd werd. Alle deelnemers waren vol lof over de organisatie door Juliette Jonker

Afb. 7. Tijdens de familiedag op slot Loenersloot lichte restauratie-architect Hans Vlaardingbroek de restauratieplannen toe.

Afb. 8. Zo'n 80 personen, jong en oud, waren aanwezig bij de toelichting met aansluitend een bezoek door het slot of een speurtocht door het park.

Afb. 9. De familiedag werd afgesloten met een barbecue.

en Onno Meerstadt en gaven het judicium: Zeer geslaagd evenement. Voor Onno was het een soort thuiswedstrijd want hij en zijn gezin gaan het kasteel als woonstee huren (afb. 7, 8 en 9).

Ter markering van het 100-jarig bestaan van ons genootschap is op het prachtige laat 17de-eeuwse buiten **Groeneveld** te Baarn een tentoonstelling ingericht 'Amsterdammers en hun buitenplaatsen'. De meeste stukken zijn afkomstig uit de collectie van ons bestuurslid Anthony Lisman, enige van Uw voorzitter en een aantal bruiklenen van musea en leden van Niftarlake. Juliette Jonker kwam met het idee om hier onze tentoonstelling in te richten en daar mogen wij haar dankbaar voor zijn want de kosten ervoor waren gering.

De tentoonstelling markeert mede het gereedkomen van de renovatie van huis en koetshuizen door de eigenaar, het Staatsbosbeheer, onder de voortvarende leiding van mevrouw H. de Heer, waarbij een goed restaurant is gekomen in het linker koetshuis. In dat laatste dineerde een veertigtal leden van ons genootschap op 28 september voorafgaand aan de rondleiding door de tentoonstelling. Voorzitter gaf daarbij een korte schets van de historie van het buiten. Voor het bezoek aan het huis voegde zich nog een vijftigtal leden bij de dinergasten waarvoor Juliette Jonker en Anthony Lisman in twee groepen een zeer gewaardeerde uitleg gaven over het tentoongestelde. De avond werd besloten met een glas wijn.

De gobelinzaal van slot Zuylen was op 10 oktober haast te klein voor alle belangstellenden voor de lezing van professor Koen Ottenheijm over het Nederlands Classicisme zoals dat blijkt te zijn begonnen met de bouw van **Huis ten Bosch** in Maarssen in 1627/'28. Het blijkt uit zijn betoog dat Constantijn Huygens en Jacob van Campen, na gezamenlijke bestudering van het werk van de Italiaanse 16de-eeuwse architecten Serlio, Palladio en Scamozzi, besloten dat Scamozzi hun voorbeeld zou worden bij het bouwen in de nieuwe stijl. Zij waren daarin zo leidend dat diens traktaat tot in de 19de eeuw hèt boek zou worden bij de opleiding van bouwmeesters in de Republiek. Aan allerlei details van zowel Huis ten Bosch als het Mauritshuis, van vijf jaar later, is te zien dat Van Campen Scamozzi nauwgezet volgde.

Ruim een maand later, op 21 november, hing weer een groot aantal leden aan de lippen van Eloy Koldewey, die de interieurs van buitenplaatsen behandelde. Ditmaal werd uitgeweken naar de bovenzaal van Zuylen. Heel lang geleden

inmiddels promoveerde hij op goudleerbehang waarover hij kort daarna voor Niftarlake al een lezing gaf ten huize van de voorzitter. Bij de Rijksdienst Cultureel Erfgoed is hij aangesteld om de interieurs van rijksmonumenten in kaart te brengen. Met 65000 gebouwen op de monumentenlijst is dat vrijwel onbegonnen werk. Door goede keuzes te maken en met hulp van buiten is al veel bereikt. De groep van buitenplaatsen is overzienbaar met circa 500 stuks en daarvan behandelde hij er enige als voorbeeld van de problemen die hij tegenkomt en de bijzondere vondsten daarin. Een daarvan was **Amelisweerd** met de plee van Lodewijk Napoleon en een vroege handbediende lift naast ook veel soorten behang en beschilderde wandbekleding in de verschillende kamers.

De klassieke leescursus verheugt zich nog immer in de grote belangstelling van een groep trouwe deelnemers. Vorig jaar, 2011, was dat in het dorps huis van Baambrugge, dankzij ons lid Annette van der Most, evenals in het voorjaar van 2012.

Mevrouw Heleen Visser-Brouwers weet de groep telkens weer te boeien met een keuze uit de klassieke literatuur. Afgelopen voorjaar was dat *Over de natuur der dingen* van Lucretius, vertaald door Piet Schrijvers, die het jaar opende met zijn hierboven al besproken lezing, en in het najaar Plato's filosofie en mythen. Ook in het voorjaar 2013 gaat zij daarmee door tijdens de cursus die nu in Maarssen naast de Hervormde kerk kan worden gehouden dankzij de zeer gewaardeerde hulp van Marlies Gasau. In het eethuisje Vrienden van de Vecht te Maarssen hield de groep een afsluitend diner.

En daarmee eindigde het honderdste jaar van het genootschap. Een jaar met vele hoogtepunten zoals hierboven gereleveerd en dat een succes werd dankzij de moeite die velen zich getroostten. De tentoonstelling op **Groeneveld** in Baarn gaat nog door tot juli dit jaar. Tevens kwam daarmee een einde aan het vele werk dat Bridgina Wasser-van Elk twaalf jaren heeft gedaan in de evenementencommissie van het bestuur. Eerst samen met Sally Munnig Schmidt en de laatste jaren hoofdzakelijk alleen. Wij zijn haar daar zeer dankbaar voor en zullen dat op de jaarvergadering memoreren. Godelief Hofman-van Miert neemt het administratieve gedeelte van haar taak over.

Het concept Staat van baten en lasten wordt uitgereikt op de jaarvergadering op 8 mei 2013 op de KWVL te Loosdrecht.

Groene Randstad Manifest ten behoeve van verkiezingen 2012

Niftarlake is mede ondertekenaar van dit manifest

Randstad heeft Groene Hart nodig!

Het Groene Hart is het hart van de Randstad: landschappelijk fraai, ecologisch waardevol en economisch belangrijk, waard om Nationaal Landschap genoemd te worden! Voor inwoners en recreanten is het er goed toeven, voor ondernemers en boeren is het hun onmisbare werkgebied. Duurzaam beheren en gebruiken staat centraal.

De Randstad – trekker van de Nederlandse economie – is gebouwd rondom een grote aaneengesloten groene ruimte, het Groene Hart. Dat open Hart is belangrijk voor de leefbaarheid van zowel haar inwoners als de omwonenden, nu en in de toekomst. De Randstad bezit met haar hoogwaardige (culturele) voorzieningen en met haar Groene Hart een kwaliteit die maar weinig metropolen in de wereld bieden.

Daarom ondersteunen wij het Groene Hartbeleid, zoals vastgelegd in de Voorloper Groene Hart en de daarop gebaseerde uitvoeringsprogramma's. Wij verwachten dat dat beleid ook in de Structuurvisies van de drie Groene Hart-provincies wordt vastgelegd en geborgd. Beleid dat ook in tijden van bezuinigingen ervoor moet zorgen dat de kwaliteiten van het gebied worden behouden, maar ook dat nieuwe ontwikkelingen gericht op duurzaamheid mogelijk worden. Onze ambitie is te komen tot een gebiedsgerichte ontwikkeling van het Groene Hart en tot een versterking van de uitvoering van het beleid.

Daarom willen wij dat

1. de status van het Groene Hart als Nationaal Landschap terugkeert en ook blijvend vanuit het Rijk ondersteund wordt;
2. de planologisch vastgelegde grenzen van het Groene Hart niet verder worden aangetast;
3. natuur en landschap in het Groene Hart in stand wordt gehouden door effectieve natuur- en landschapsbescherming, milieubeleid en duurzame landbouw. Daar hoort ook het behoud van de cultuurhistorie van het gebied bij, met iconen als de limes en de Oude Hollandse waterlinie.

- 4 de plannen voor een integrale groenstructuur – met recreatieve uitloopzones voor de bewoners van de Randstad – onverkort worden uitgevoerd
5. de Ecologische Hoofdstructuur en de Groene Ruggengraat met haar Icoonprojecten en verbindingzones op de kaart blijven staan en daadwerkelijk gerealiseerd worden met de benodigde financiering
6. er op basis van de provinciale Structuurvisies voor het Groene Hart ook wordt gewerkt aan toetsbare beeldkwaliteitplannen waaraan overheden zich houden
7. voor het Groene Hart voldoende financiële middelen beschikbaar blijven;
8. voor de kerngebieden van het Nationaal Landschap Groene Hart extra bescherming wordt gerealiseerd; dit geldt voor natuurgebieden, Natura2000 gebieden, ecologische verbindingzones en open gebieden zoals snelwegen spoorlijnpanorama's en ook voor monumenten en de culturele hoofdstructuur, zoals de Oude Hollandse Waterlinie.
9. de afspraken voor woningbouw in het Groene Hart (migratiesaldo nul) opnieuw worden bekeken en naar beneden bijgesteld in verband met bevolkingskrimp., rode contouren worden teruggebracht tot wat echt nodig is en eerst bestaande grootschalige nieuwe woningbouwlocaties worden afgemaakt voordat nieuwe worden aangewezen;
10. op grond van de SER methodiek herstructurering van bestaande bedrijventerreinen plaatsvindt. Aanleg van nieuwe bedrijventerreinen is vooralsnog overbodig;
11. nieuwe ontwikkelingen (bijvoorbeeld golfbanen, landgoederen, windmolens enzovoort) slechts mogelijk zijn als deze bijdragen aan de kwaliteit van het Groene hart

Zo staan wij voor een duurzaam Groene Hart, met alle kwaliteiten die het tot zo'n uniek en gewaardeerd gebied maken. Daarbij staat niet één deelbelang voorop. Juist de combinatie van een weids, open en waterrijk landschap, rust en ruimte, cultuurhistorie, een duurzame landbouw en economie, grote natuurgebieden en een goede toegankelijkheid voor recreanten, maken het Groene Hart tot wat het is.

Samen met andere organisaties in het Groene Hart en de Randstad willen wij bijdragen aan het beschermen en versterken van deze kwaliteiten door te bouwen aan een breed en stevig draagvlak voor een duurzaam Nationaal Landschap Groene Hart.

Onlangs dook deze kaart op in het archief van de provincie Noord-Holland onder nr. 0570. Afm. 59 x 76 cm. C. Dankertsz de Rij heeft hem overgenomen van de manuscriptkaart door Lucas Jansz Sink uit 1619 (zie Donkersloot p. 52). Achterop staat een kaart van 's-Graveland. Nieuw aangegeven op deze kaart is de ontwikkeling van de buitens in 's-Graveland. Het noorden ligt onder. (Vriendelijke tip van de heer Perdijk)

De buitenplaats Ouderhoek te Nieuwersluis terug aan de Vecht

E. Munnig Schmidt

Wellicht vanwege de ongunst der tijden komen er de laatste tijd meer zaken op de markt waardoor de kennis van het verleden van de Vechtstreek vergroot kan worden. Zo gelukte het de heer Lisman van VreedenHoff om een achterglas-schildering van het voormalige buiten **Ouderhoek** te Nieuwersluis te verwerven op de veiling bij Christie's te Amsterdam (afb. 1).¹

In het jaarboekje van 1996² is de voorstelling al eens gepubliceerd, maar de afbeelding kwam uit een oude veilingcatalogus en was onduidelijk. Op afbeelding 1 is nu een betere afdruk te zien.

Ouderhoek besloeg tot 1838-'40 het terrein, groot zes morgen of circa 5 ha, waar nu de boomgaard van de familie Drogenbroek te vinden is, bekend van het fruitstalletje dat daar 's zomers de passanten aanlokt, plus het perceel van **Klein Ouderhoek**. Dat terrein ligt tussen de Rijkstraatweg en de Vecht ten noorden van Nieuwersluis.

In 1632 kocht Anthony van Hoek, de naamgever van het buiten, de zusters van zijn vrouw uit van de door hen geërfde boerderij. In de tweede helft van de 17de eeuw begon hij op de grond van die boerderij zijn buitenplaats aan te leggen waarop hij een vrij simpel huis en koetshuis liet neerzetten. Vooral zijn zoon Adriaen, die de plaats in 1676 overnam breidde het park uit tot de volle omvang van de beschikbare grond. Via vererving kwam het buiten in 1719 in handen van Jean de Wolff, die het buiten **Rupelmonde** ten zuiden van Nieuwersluis bezat en dat verruilde voor Ouderhoek. Hij liet, hoogstwaarschijnlijk door de Amsterdamse beeldhouwer Ignatius van Logteren, een nieuw huis ontwerpen waarvan het achteraanzicht (afb. 2), diens hand verraadt. Een deskundige suggereerde dat het huis ten voorbeeld gestaan zou kunnen hebben voor het ontwerp van het naastgelegen VreedenHoff.³

Afbeelding 3 toont nu de voorzijde en de Vechtkant, die beide van een middenrisaliet voorzien zijn boven elk een toegangstrap; een vrij zeldzaam verschijnsel aan buitens. Boven de voordeur aan de zuidkant is een balkon te zien met twee

Afb. 1. Het buiten Ouderhoek te Nieuwersluis vanuit het oosten door J. Zeuner, 1791. Achterglas schilderij 53 x 71 cm. met in goud- en zilverfolie aangebrachte tekening. (Part. coll.)

Afb. 2. Het buiten Ouderhoek vanuit het park (detail). Tekening toegeschreven aan Ignatius van Logteren ca. 1719. (Coll. Leupen)

Afb. 3. Detail uit afb. 1. Huis Ouderhoek met Lodewijk XIV sierkuif op de middenrisaliet en twee beelden op het balkon.

vrouwenbeelden erop waarvan het linker Diana moet zijn gezien het halve maantje op haar hoofd en het rechter wellicht Abondantia met een beurs in haar rechterhand. Die beelden evenals de decoratie aan de tuinzijde (afb. 2) zullen door Ignatius van Logteren zijn vervaardigd. Het buiten bleef in de familie tot 1781 en kwam toen in bezit van Jan baron de Petersen (1745-'86) en zijn vrouw Elisabeth Jacoba de Graeff (1751-1802). De Petersen was commandeur ter Admiraliteit van Amsterdam.⁴ Het is aannemelijk dat de opdracht tot het vervaardigen van de schildering door de familie De Petersen is verstrekt in 1790/'91.

Overig bijwerk

Afbeelding 4 toont verrassenderwijs zicht op een huis tussen de bomen door (in zilver) dat het buiten **Bereveld** moet zijn, dat aan de westkant van de Heerenweg (Rijksstraatweg) lag in een mooi park.⁵ Het huis had zo te zien naast de

Afb. 4. Detail uit afb. 1. Voorgevel Bereveld (boven de jaagman) en voor het hoofd van het zich inspannende jaagpaard een chaise op de Heerenweg.

voordeur aan beide zijden eerst een kloosterkozijn en dan twee kruiskozijnen in de gevel. Boven de voordeur is vaag een versiering van de middenrisaliet te ontwaren. Verder links heeft Zeuner een hekpilaar van de linker ingang van **Bereveld**, die voor het koetshuis stond, getekend. Op de Heerenweg rijdt een chaise, of sjees op zijn Nederlands, met kenmerkende grote wielen (dat schokt minder), waarin twee heren met steek op het hoofd.

Links is de koepel te zien met het smeedijzeren toegangshek van **Ouderhoek** tussen twee stenen pilaren. Geheel links kijkt men in Nieuwersluis op herberg De Pleisterplaats, later de **Kampioen**, met de klokvormige dwarsgevel in het grote dak. Rechts daarvan staat de affuitenloods al waar nu de fa. Doornebal & De Rooy zijn bedrijf in heeft. Links het Gemeenlandshuis dat later brugwachterswoning zou worden van de zo te zien enkele klapbrug.

Op het jaagpad trekt een man zijn met vier manden turf (?) beladen bootje voort en een jaagpaard spant zich duidelijk in om dat met een vrachtschip te doen, waarop een korte jaagmast de plaats inneemt van de zeildragende mast die gestreken op dek ligt. Boven het vooronder staat de schoorsteen van een kachel.

In 1838 werd het hoofdhuis van **Ouderhoek** gedemonteerd en in 1840 kwamen het koetshuis met de stal, de koepel, het ijzeren toegangshek met zijn pilaren en de orangerie van **Ouderhoek** onder de hamer om gesloopt te worden. Zoals al eens eerder vastgesteld brachten de afkomende materialen van gesloopte opstallen in die tijd behoorlijke prijzen op zodat op een dergelijke veiling de te slopen gebouwen, voor ons verrassend, duur waren. 6).

Jonas Zeuner en zijn achterglasschilderingen

De afbeelding van **Ouderhoek** is van de hand van Jonas Zeuner (Kassel 1727-1814 Amsterdam) en is gesigneerd en gedateerd 1791 (afb. 5). Aanvankelijk was hij soldaat, want bij zijn huwelijk in 1750 wordt hij kanonnier genoemd. Hij moet zich daarna bekwaamd hebben in het bijzondere vak van achterglasschilderen want pas van 1770 is zijn eerste gedateerde werk, een gezicht in

Afb. 5. Detail uit afb. 1. Signatuur en datering. Het vrachtschip heeft de mast gestreken met behulp van het contragewicht dat voor het jaagmastje boven dek steekt.

Amsterdam, bekend. Hij werkte hoofdzakelijk in Nederland, hoewel er werk in Londen uit 1785 en van 1802-'06 bekend is. Hij bouwde in zijn lange leven een groot oeuvre op, hoofdzakelijk topografische gezichten, zodat een overzicht uit 1994 188 werken kon tellen. Gezien de breekbaarheid van het glas mag aangenomen worden dat er meer geweest zijn. Hij overleed in de Jordaan te Amsterdam.⁷

De techniek van Zeuners kunst.

De techniek waarin Zeuner uitblonk is een combinatie van achterglasschilderen en *verre églomisé*. Al in de 14de eeuw was de techniek van *verre églomisé* bekend maar het kreeg zijn naam pas in de 18de eeuw van de Franse kunstenaar Jean Baptiste Glomy, die de techniek veel toepaste op *passepartouts*. Zeuner ging veel verder met dit lastige procedé. Met geklaard eiwit of gelatine lijmdde hij zeer dun uitgewalst zilverfolie en goudblad op glas na dit precies uitgesneden te hebben voor de juiste voorstelling en graveerde de gewenste detaillering met een zeer fijn mesje in het metaal. De wolkenluchten werden met penseel ingekleurd. Dit alles moest van te voren goed doordacht worden en in de juiste volgorde aangebracht en dat in spiegelbeeld. Tenslotte werd de voorstelling afgedekt aan de achterzijde met zwarte verf zodat oxidatie van het zilver werd verhinderd en bovendien de gegraveerde voorstelling in zwart afstak tegen het metaal. Uit verschillende van zijn schilderijen blijkt dat hij naar bekende gravures of tekeningen werkte, maar hij moet ook zelf originele tekeningen hebben gemaakt die hij thuis in zijn werk gebruikte. Van zowel de **Ouderhoek** schildering als de beide afbeeldingen van het oude **Vijverhof**, ook te Nieuwer-sluis, zijn bijvoorbeeld geen andere afbeeldingen bekend.

Noten

- 1 Veiling Christie's Amsterdam, 20 november 2012.
- 2 E. Munnig Schmidt, 1996, 'De zilveren huwelijkspenning van de naamgevers van Nieuwerhoek', in: *Jaarboek Niftarlake*, p. 63.
- 3 R. Meischke, 1982, *Plaatsen aan de Vecht en de Angstel*, Canaletto Alphen aan de Rijn, p. 18.
- 4 H.F. Wijnman, G. Roosegaarde Bisschop en I.H. van Eeghen, 1976, *Vier eeuwen Herengracht*, Herengracht 573 en 484.
- 5 E. Munnig Schmidt, 2002, Bereveld en Serrurier, *Jaarboek Niftarlake* p. 23-42. In dat artikel is de schildering van Zeuner ook opgenomen, maar is een soort poort in het park van Ouderhoek aangezien voor Bereveld.
- 6 Notaris archief mr. Johannes Sanderson te Loenen, akte nr. 3, 7-01-1840. Door de heer W. Mooij te Loenen aan schrijver vriendelijkerwijs ter hand gesteld.
- 7 Vriendelijke mededeling van Sarah de Clercq.

Hoe na 270 jaar een schilderij terugkwam in Loenen

E. Munnig Schmidt

Dit schilderij (afb. 1) hangt nu op VreedenHoff te Nieuwersluis. Zoals elders wordt gereleveerd bij het artikel over de vier marmeren beeldjes heeft de heer Lisman een bijzondere gave om interessante stukken te vinden en zo is dit ingelijste paneel ook aan zijn collectie toegevoegd.

Afb. 1. Zelfportret als 24-jarige door Gerrit Zegelaar (Loenen 1719-'95 Oosterbeek), olieverf op paneel, 48 x 38 cm. in originele vergulde lijst. (Part. coll.)

Over zijn vondst wordt de heer Lisman aan het woord gelaten: Een jaar of tien geleden bezocht ik, met iemand die ik in Tiel ken, een antiquair daar bij wie natuurlijk van allerlei te koop was in zowel zijn zaak als zijn woonhuis. Nadat ik de voor mij weinig aantrekkelijke goederen in de zaak gezien had werden wij in zijn woonhuis uitgenodigd om wat te drinken. Daar hing nog al hoog een schilderij in vergulde lijst dat interessant leek. Er werd een trapje gehaald zodat het schilderij van nabij kon worden bestudeerd. Het was een op paneel geschilderd portret van, volgens mij, een kunstschilder gezien de eveneens afgebeelde tekeningen en een schilderspalet met penselen. De antiquair meende echter dat een notaris was afgebeeld. Ik schatte het in uitstekende staat verkerende stuk van rond 1750 en vond het jammer er geen signatuur op te kunnen ontdekken. De antiquair vertelde dat hij van de vorige eigenaar vernomen had dat het geschilderd was door een kunstschilder die Zegman zou heten. Het schilderij sprak mij zeer aan maar de vraagprijs, waarvan de man niet wilde afwijken, was ruim het dubbele van de door mij geschatte waarde van dit ongesigneerde werk. Ik zag daarom van aankoop af. Op mijn verzoek ontving ik er enkele dagen later een foto van en nadat ik in geen van de naslagwerken, die ik bezit, iets over 'Zegman' had kunnen vinden verdween de afbeelding in een stapel papier. In de jaren die volgden dacht ik af en toe aan het schilderij en toen ik in november 2011 tijdens het zoeken naar een oude koopakte van VreedenHoff de foto weer tegenkwam werd ik opnieuw getroffen door de hoge kwaliteit van de schildering. Ik spoorde de antiquair op, die inmiddels naar België bleek te zijn verhuisd, en vroeg of hij het schilderij nog in zijn bezit had. Dat was het geval en inmiddels was de prijs ervan tot een voor mij aanvaardbaar niveau gedaald.

Nadat ik de volgende dag met het schilderij uit België terug kwam legde ik het op de keukentafel om het eens nauwkeurig te bekijken. Op de gebruikelijke plaatsen was, zoals reeds gezegd, geen signatuur te ontdekken. Echter op de rand van het papier dat links uit de map met tekeningen steekt staat heel klein 'G. Zegelaar' te lezen (afb. 2).

Afb. 2. Signatuur 'G. Zegelaar' op het licht gekleurde, uit de blauwe map met rode rug stekende, papier op het schilderij van afb. 1.

Op dat moment realiseerde ik mij dat ik het zelfportret van de 18de-eeuwse Loenense kunstschilder Gerrit Zegelaar (1719-'95) naar Loenen aan de Vecht had teruggebracht, die in het jaarboekje van Nifflarlake van 2002¹ aan de vergetelheid was onttrokken. Op p. 72 daarvan staat: “Van wie Zegelaar tekenen en schilderen heeft geleerd staat niet vast, maar onderstaand gedicht uit 1743 maakt duidelijk dat hij als 24-jarige reeds een zekere faam verworven had:

‘Afbelding Op De Schilderij van Gerrit Segelaar

Door hemse (l)fs geschilderd

Hiet siet gij Segelaar wiens sagt en eël penseel

So levendig hem heeft geschetst op het paneel

Die't opperwezen van gehoor en spraak ontbloten

Maar doet een feniks zijn onder sijn tijdgenoten

Soo vlug van geest en fraaij van leest als werd vereijst

In een van al de bloem der braafste jongelingen

Die Loenen voortbracht of Apellis kunst aanvingen

Men sierd sijn beeltenis met een vergulde lijst

J:D:Wilde

Den 26de Sep:

1743'

(Rijksprentenkabinet)

Inmiddels is een weg in de nieuwe wijk Cronenburg te Loenen naar Zegelaar genoemd zodat zijn naam niet snel weer vergeten kan worden.

Noten

1 E. Munnig Schmidt, 2002, ‘Gerrit Zegelaar. Een 18de-eeuwse kunstschilder uit Loenen a/d Vecht’, in: *Jaarboekje Nifflarlake*, p. 62-84.

2 Idem, 2008, Een merkwaardig zelfportret van Gerrit Zegelaar, in: *Jaarboekje Nifflarlake*, p. 115-117.

Een mooie aanwinst voor VreedenHoff te Nieuwersluis

E. Munnig Schmidt

Dat de jacht op het bijzondere van tijd tot tijd daadwerkelijk resultaat oplevert bewijst Niftarlake-bestuurslid Anthony Lisman herhaaldelijk. Denk aan de zilveren beker uit 1876 waarop het buiten **Gansenhoef** te Maarsssen staat gegraveerd, het prachtige marmeren puttigroepje van Michael Shee uit 1734 en de gouden penning uit 1799 voor de 100ste verjaardag van Cornelia Bierens, die op het buurbuiten **Middenhoek** woonde en het portret van de Loenense kunstschilder Gerrit Zegelaar uit 1734 als voorbeelden van zijn vasthoudendheid, kennis en oog voor schoonheid.

Dat goede waarnemen van wat er toe doet werd onlangs bekroond met de verwerving van vier marmeren putti, die attributen met zich dragen kenmerkend voor de Aristotelische Elementen: Aarde, Lucht, Water en Vuur.

Zij zijn 44 cm hoog en staan op ronde voetstukken met als basis een rond geslepen stuk kalksteen.

Aarde draagt vruchten en staat met een voet op een meloen, Lucht houdt een vogel in de hand, Water houdt een vis in de armen en heeft een voet op de kop van een dolfijn en Vuur tenslotte is bezig met een lont en heeft een voet op een bom.

Bijzonder voor dit soort beeldjes is dat op elk van de voetstukken de allegorische betekenis van het betreffende beeldje staat gebeiteld in lopend schrift: *Aerde, Loeght, Water en Vuer*.

De beeldjes zijn nog geheel in tact en vertonen geen tekenen dat zij ooit aan de echte elementen blootgesteld zijn geweest.

Gezien de beweeglijkheid van de houdingen zullen zij uit de late jaren '30 van de 18de eeuw of nog wat later dateren.

De beeldjes stonden voorjaar 2012 te koop bij een klein veilinghuis een beetje achteraf bij de wat mindere spullen en waren dienovereenkomstig laag getaxeed.

De vier Elementen van statuarie marmer gemerkt op de ronde voetstukken respectievelijk *Aerde*, *Loeght*, *Vuer* en *Water* en tevens voorzien van het makermonogram van Jan Pieter van Bourscheit (de jonge?) ca. 1735/'40. (Coll. VreedenHoff)

De heer Lisman herkende direct hun kwaliteit, iemand anders kennelijk ook en de prijs steeg in de veiling naar een veelvoud. Toch was de betaalde prijs nog al laag voor zo een zeldzaam gaaf compleet stel 18de-eeuwse beelden.

Toen schrijver dezes van de aankoop vernam hoorde hij ook dat er monogrammen op de voetstukken staan. Stante pede sprong hij op de fiets want uit de beschrijving vermoedde hij reeds wie de maker moest zijn. Inderdaad het is Jan Pieter van Bourscheit. Zowel de vader als zijn zoon hadden dezelfde naam en signeerden beiden meestal met hetzelfde monogram: een V met in het midden een P en een B aan de rechter vork van de V. Een enkele maal komt een compleet uitgeschreven (gebeitelde) signatuur voor.

De vader is geboren in Wormersdorf in Duitsland op 8 december 1668 en stierf 10 mei 1738 en de zoon leefde van 25/04 1699 tot 9/9 1768 beiden in Antwerpen en zijn daar ook begraven. De maker van de beeldjes kan dus zowel vader als zoon zijn, maar de zoon lijkt het meest waarschijnlijk.

Vader werd in 1694 vrijmeester in het St. Lucasgilde en bracht het eerst tot Koninklijk beeldhouwer blijkens de signatuur op vier marmeren beelden in de Trompenburgtuin te Rotterdam: *sculptor regis IF 1713*. De koning in kwestie was Philips V van Spanje en de Zuidelijke Nederlanden. De I en F staan voor *Inventor of Invenit* en *Fecit*: ontworpen en vervaardigd. In Duitsland is een beeld gesignaleerd dat *Nobil Van Bourscheit statuarius et architectus Caesaris inventor et fecit* is gesigneerd. De Caesaris is de Duitse keizer die, gezien het woord Nobil Van Bourscheit geadeld zou kunnen hebben. Zowel vader als zoon traden als architect op zoals onder andere voor het huis Huguetan in Den Haag, waar nu de Hoge Raad zetelt.

In 1741 werd de zoon directeur van en docent aan de Antwerpse Academie die hij mede oprichtte. Na de dood van zijn vader werkte hij vrijwel uitsluitend als architect.¹

Hun atelier moet een grote productie hebben gekend want ook na de bijna twee eeuwen lange periode van onachtzaamheid vooral wat tuinbeelden betreft zijn er nog een veertigtal van hun beeldwerken in Nederland aanwezig. Ook in Engeland zijn die te vinden en natuurlijk in België.

Het feit dat zij beiden een voor beeldhouwers hoge leeftijd bereikten is waarschijnlijk te danken aan het gegeven dat zij het hak- en slijpwerk aan hun medewerkers overlieten, die de beelden naar voorbeeld van de door de meester vormgegeven bozzetto's (in terracotta op kleine schaal vervaardigde model-

len) maakten. Het werken in zandsteen, waaruit de meeste grote beelden werden gehakt, bracht door het daarbij ontstane fijne stof de silicosis-ziekte mee: een dodelijke longaandoening.

Deze werkwijze bracht mee dat lang niet alle door het Van Bourscheit atelier vervaardigde beelden gesigneerd waren. Zo is goed mogelijk dat het grote niet gesigneerde beeld Pluto met de spartelende Proserpina in zijn armen in het park van **Gunterstein** te Breukelen uit hun atelier afkomstig is. Dat zandstenen beeld bezette in de 18de eeuw een prominente plaats in de baroktuin van **Boorn Bosch** aan de overkant van de Vecht. In de tuin van het Rijksmuseum staan vier grote eveneens zandstenen beelden gemerkt met het monogram van Van Bourscheit en die zijn afkomstig van het verdwenen buiten **Bosch en Hoven** dat lag op de grens van Haarlem en Heemstede.²

Het formaat van de vier beeldjes van Lisman en hun staat na bijna driehonderd jaar doet vermoeden dat het viertal gemaakt is voor een kunstkamer of in ieder geval voor plaatsing binnenshuis en zo zal het ook steeds zijn plaats hebben gekregen.

Op de tentoonstelling op het huis **Groeneveld** te Baarn waar Niftarlake twee kamers ter beschikking werden gesteld ter gelegenheid van zijn 100-jarig bestaan helpen de beeldjes de sfeer oproepen van de hoogtijdagen van de met beelden bevolkte Vechtparken in de 18de eeuw.³

Noten

- 1 P. Fischer 2005, *Ignatius en Jan van Logteren beeldhouwers en stuckunstenars in het Amsterdam van de 18de eeuw*, Alphen aan de Rijn, p. 44-45.
- 2 Staring, A. 1944/'46 Aanteekeningen op de Hollandsche beeldhouwwerken van J.P. van Bourscheit, vader en zoon, *Oudheidkundig jaarboek*, 13de jrg. Afl. 4, april 1946, p. ix.
- 3 De tentoonstelling op Groeneveld te Baarn is te bezoeken tot 30 juli 2013.

De theekoepel van Vegtlust

Juliette Jonker-Duynstee

Aan het eikenlaantje in het begin van het Oudover te Loenen aan de Vecht met straatnummer 1 staat het voormalige koetshuis van de buitenplaats Vegtlust. Kenmerkend voor het perceel, met name vanaf het water, is de schitterende bijbehorende theekoepel annex botenhuis. De koepel is een beeldbepalend element in het zicht op Loenen vanaf de Cronenburgerbrug en al eeuwenlang een inspiratiebron voor vele schilders en passanten tot het maken van sfeervolle tekeningen, schilderijen of foto's. Zelfs heeft de koepel model gestaan voor de Loenense koepelkoekjes, die helaas niet meer gebakken worden. In opdracht van de vorige eigenaar, jhr mr J.P.E. Teding van Berkhout, verrichtte ondergetekende onderzoek naar de koepel, waarvan dit artikel een bewerkte en ingekorte versie is (afb. 1).

In de loop van de 17de en 18de eeuw werden tientallen buitenplaatsen aan de oevers van de Vecht gebouwd. Een buitenplaats omvatte niet alleen een woonhuis; het was een ensemble van huis en bijgebouwen (oranjerie, koetshuis, stal etcetera), die een onlosmakelijk geheel vormden met het omringende park. Op vrijwel alle buitenplaatsen had de theekoepel, ook vaak speelhuis ge-

Afb. 1. De koepel vandaag de dag. (Foto auteur)

De koepel is onderdeel van de zogenaamde buitenplaatsbiotoop van Vegtlust, een begrip dat in het themajaar van de historische buitenplaats 2012 uitgebreid in de belangstelling is komen te staan. De biotoop betreft de ruimtelijke kwaliteit van het ensemble van de buitenplaats. Hiertoe behoren bijvoorbeeld de beleving van de buitenplaats in het landschap, waterwegen, bosschages en zichtassen. Het zag er naar uit dat de totaliteit van dit ensemble van buitenplaats-koetshuis-koepel-tuinmanswoning en voormalige biljartkamer (beide laatste in het bos aan de overzijde van de weg gelegen) zou verdwijnen toen Oud Over 1 in september 2012 verkocht werd. Het plan van de nieuwe eigenaar was aanvankelijk het huis te slopen en een nieuwe buitenplaats met koetshuis te bouwen. Dit voornemen stuitte op veel verzet. Het is immers uniek dat een dergelijk ensemble nog intact is, daar waar de meeste bijgebouwen van buitenplaatsen gesloopt zijn. Daarbij is het huis als gebouw niet onbelangrijk. Het is in 1873 ontworpen door Samuel van Lunteren (1813-'77), met zijn collega J.D. Zocher de bekendste 19de-eeuwse architecten van buitenplaatsen in Nederland. De parkaanleg van Artis in Amsterdam is een van zijn ontwerpen evenals het koetshuis en de orangerie van **Gunterstein** in Breukelen. Na vruchtbaar overleg met diverse instanties waaronder Niftarlake heeft de eigenaar besloten het huidige pand te behouden en te restaureren. Het ensemble van buitenplaats, koetshuis en koepel blijft nu tot groot geluk voor de Vechtstreek intact.

noemd, een plek in dit ensemble. Over het algemeen was die gebouwd aan het water, dat immers tot ver in de 19de eeuw het meest gebruikte transportmedium was en vanwaar men het huis bereikte. Men kon in de koepel verpozen, musiceren, zaken doen en gasten opwachten, al genietend van het vertier op het water maar ook gezien worden door eenieder die passeerde. Zien en gezien worden was het devies. Honderden koepels hebben de tand des tijds niet overleefd. Zij waren vaak van hout gemaakt en dus kwetsbaar en onderhoudsgevoelig. Eén van de koepels die wel nog in volle glorie te zien is, is die bij Oud Over 1 te Loenen, in de volksmond 'de koepel van **Vegtlust**' geheten.

Koepel van Geestevecht

De huidige koepel is een tweede koepel op dezelfde plek. De eerste koepel was vierkant, stond geheel boven het water, en had aan in ieder geval twee zijden en mogelijk aan drie zijden een boogvormige entree naar het schuitengedeelte. Het verblijfs gedeelte bevatte waarschijnlijk in drie zijden een raam met twee luiken aan weerszijden. Op het vierzijdige, koepelvormige dak was een torentje met boogvormige openingen geplaatst. Hier bovenop stond een windwijzer met een haan. Dit alles is duidelijk te zien op de vroegst bekende afbeelding van de koepel op een prent van Daniel Stoopendaal, afgebeeld in zijn plaatwerk *De Zegepraalende Vecht* uit 1719. Vanaf **Nieuwerhoek** gezien toont Stoopendaal ons het zicht op Loenen, met rechts twee theekoepels, die van **Geestevecht** en die van **Bijdorp**, meer richting het dorp. De koepel van **Bijdorp** was ook boven het water, op palen, geplaatst. Die was echter eenvoudiger en

Afb. 2. Loenen vanuit het zuiden gezien, *De Zegepraalende Vecht* 1719.

Afb. 3. Loenen vanuit het noorden gezien, *De Zegepraalende Vecht* 1719.

kleiner van opzet. Ook op een tweede prent van Loenen door Stoopendaal is de koepel te zien, dit maal vanuit het noorden (afb. 2 en 3).

De koepel hoorde bij de buitenplaats **Geestevecht** waarvan het huis gelegen was aan de oostzijde van het Oud Over.¹ Geestevecht was een van de twee buitenplaatsjes aan deze kant van de weg die in later tijd gesloopt zijn en nu mede het terrein van **Vrederijk**, de nieuwe buitenplaats op het oude park van **Vegt-lust**, vormen. De naam Geestevecht komt voor het eerst voor op de 'Nieuwe kaart van Mijnden en de twee Loosdrechten' uit 1712, uitgegeven door de weduwe Visscher. Aan Oud Over zijn vijf direct naast elkaar gelegen, smalle percelen ingetekend waarvan vier met dicht aan de weg gelegen bebouwing. Van noord naar zuid zijn de naamsvermeldingen op de kaart:

Juffrouw de Weduwe van Waart
 Jan Arentsen
 Geestevecht
 Schellingwou

Uit de veel gedetailleerder ingetekende ‘Nieuwe kaart van Loenen’ van C.C. Bloemswaerd uit 1726 blijkt duidelijker wat een enorme ontwikkeling de buitenplaatsen bij Loenen in een paar decennia hadden doorgemaakt: aan beide zijden van de Vecht is een aaneenschakeling te zien van prachtig ingetekende percelen, ingericht met baroktuinen zoals in die tijd de mode was. De tuinen van de vier buitenplaatsen aan het Oud Over zijn fors naar achteren toe uitgebreid ten opzichte van de kaart van de weduwe Visser uit 1712. Bij de vier huizen staan letters die de naam en eigenaar aanduiden. De verklarende lijst van letters is aan de linkerkant van de kaart afgedrukt. Aan de onderzijde zijn de namen der ingelanden aangegeven met cijfers (afb. 4).

Van noord naar zuid (f, e, d, c) zijn dit:

f: de heer Jan Helvetius (nr 72), later **Bijddorp** genoemd.

e: **Ruitenbeek**, juffrouw M.C. de Geer (nr 71. Ingelande is Adriaan Ingelbrecht)

d: **Geestevecht**, Gerard Karsseboom (nr 70)

c: **Langgewenst**, Hermanus Schut (nr 67)

Afb. 4. Detail van de ‘Nieuwe kaart van Loenen’, C.C. van Bloemswaerd, 1726.

Afb. 5. Detail van de Nieuwe kaart van Mijnden en de Loosdrecht, J. Spruytenburgh, 1734.

De familienaam 'Schellingwou' is dus voor 1726 veranderd in '**Langgewenst**'. Tussen de letters d en e zijn nog twee smalle percelen met bebouwing zichtbaar. Deze zijn dus niet met een letter aangegeven op de kaart. Nummer 68 correspondeert met de naam Baerent Bolk.

Afgaande op latere kadastrale kaarten is de koepel te lokaliseren op de noord (rechter)grens van perceel d, **Geestevecht**.

Gezien de afbeelding van de koepel in *De Zegepraalende Vecht* uit 1719 is bekend dat er in dat jaar in ieder geval al een koepel op deze plek stond. Het is dus heel goed mogelijk dat Gerard Karsseboom, eigenaar van **Geestevecht**, de bouwheer is geweest van de eerste koepel.

Acht jaar later zijn enkele panden alweer van eigenaar gewisseld. Op de kaart van J. Spruytenburgh uit 1734 (afb. 5), is van noord naar zuid als eigenaar vermeld:

de heer Helvetius

de heer Harmen van Broyel

Jan Rijerse

de heer van der Streng

de heer Schut

Inmiddels is de heer Van der Streng eigenaar geworden van het terrein van **Geestevecht**, en dus eigenaar van de koepel. De koepel staat zo te zien als klein puntje afgebeeld op de kaart. Het is niet onmogelijk dat Van der Streng dezelfde is als de in Amsterdam in die tijd bekende metselaar-aannemer.

De kavel tussen **Ruitenbeek** en **Geestevecht** waar op de kaart van Bloemswaerd geen eigenaar bij was vermeld, blijkt in deze periode aan Jan Rijerse te behoren. Het is mogelijk dat dit de boerenhofstee is die in 1827 als **Almeer** wordt omschreven in de lijst van aankopen die J.W. van Reenen deed voor de uit-

Afb. 6. Zicht op Loenen vanaf Nieuwerhoek, Jan de Beyer, ca. 1750. (HUA)

breiding van het terrein van zijn buitenplaats **Vegtlust**, die hij in dat jaar had gekocht.

Rond 1750 tekende Jan de Beyer de locatie vanaf ongeveer dezelfde plek gezien als Stoopendaal (afb. 6). Er staat nu een strakgeschoren heg rond de tuin bij de koepel. Achter de boomtoppen is nog net het dak en de schoorsteen te zien van een buitenplaats. Afgaande op de beschrijving van Jacobus Craandijk uit 1876 zou dit **Langgewenst** kunnen zijn.²

Een nieuwe koepel

Ergens tussen 1750 (De Beyer) en 1836 moet de eerste, vierkante koepel vervangen zijn door een nieuwe variant. In dat jaar beeldde P.J. Lutgers namelijk een andere koepel op deze plek af: een veelhoekige koepel boven een botenhuis (afb. 7). Aan de stijlkenmerken te zien, moet de bouw van een nieuwe koepel rond 1780 hebben plaatsgevonden. Het is echter ook mogelijk dat de nieuwe koepel pas in 1836 is gebouwd, toen Van Reenen het hele terrein tegenover zijn huis aankocht, de huizen sloopte en het inrichtte als landschapspark.

Afb. 7. De nieuwe koepel in Gezicht op Vegtlust, P.J. Lutgers, ca. 1835.

Het kan zijn dat hij toen een traditionele koepel bouwde in het kader van de grootschalige verfraaiing van zijn grondbezit.

Geestevecht en het hiernaast gelegen **Ruitenbeek** (later **Vecht en Dijk** geheten) zijn op enig moment *vóór* 1818 samengevoegd en kregen de naam **Schoonoord**. Dit blijkt uit een koopacte uit 1818 waarin vermeld wordt dat Willem van Holst bij notaris Commelin te Amsterdam 'de buitenplaats **Schoonoord**' kocht. Hij verkocht de buitenplaats een jaar later aan Willem Pieter Pook van Baggen, bonthandelaar aan de Binnenkant 30 te Amsterdam, wiens moeder op de belendende buitenplaats **Langgewenst** woonde. Op 24 juli 1824 veilde Pook van Baggen **Langgewenst** bij Evert van Beusekom, logementhouder van het Raadhuis van Kronenburg te Loenen. Abraham du Bois bleek de hoogste bieder. Deze koopman uit Amsterdam had in de jaren daarvoor al meerdere bezittingen in de Vechtstreek aangeschaft: in 1821 het huis en het eiland **De Nes** in Vreeland, boerderij **Het Hemeltje** tussen Vreeland en Nederhorst den Berg en in 1824, tegenover **Schoonoord** en **Langgewenst**, het huis **Kronenburg**. Aan dit huis, het voormalige kasteel **Kronenburg**, waren heerlijke rechten ver-

bonden, zodat Du Bois zich nu ambachtsheer van Loenen mocht noemen. In dezelfde veiling bij Van Beusekom kwamen tevens de naast **Schoonoord** gelegen boerderij (Almeer) en vier bunder weiland te koop. Deze werden gekocht door J.W. van Reenen, wiens vader op **Vegtlust** woonde. De Van Reenen bezaten korte of langere tijd vele buitenplaatsen in Loenen en Nieuwersluis: **Nieuwerhoek, Oud Over, Bosch en Vecht, Driehoven, Kalorama, Sluis Nae en VreedenHoff**.³

Een week later, 31 juli 1824, kwam ook de naast **Langgewenst** gelegen buitenplaats **Schoonoord** in handen van Abraham du Bois. Pook van Baggen verkocht deze buitenplaats voor fl. 7500,-, niet via een veiling zoals zijn andere bezittingen, maar uit de hand. **Schoonoord** werd omschreven als ‘een heerehuisinge, stal koetshuis, tuinmanswoning, steenen koepel met tuinen, boomgaarden en bosch’, oppervlak ruim vier bunder. Dezelfde dag verkocht Pook van Baggen nog 7 bunder naast **Schoonoord** gelegen aan G.C.J. van Reenen, eigenaar van **Vegtlust**, en 2 bunder land tussen de Bloklaan en de Drecht aan Pieter van der Pauw.⁴ Met de opbrengst van deze verkopen kocht zijn moeder, de weduwe Pook van Baggen, het schuin aan de overkant van de Vecht gelegen **Nieuwerhoek**. Hier zou zij slechts anderhalf jaar wonen; januari 1826 overleed zij.

In de boedelscheiding die plaatsvond in 1833, vier jaar na het overlijden van zijn vrouw, werden Du Bois de volgende onroerende goederen toegescheiden: “alle goederen en heerlijkheden als in 1824 gekocht van de erven Van den Burgh (=de heerlijkheid Loenen-Kronenburg met onder andere het huis **Kronenburg**); de hofstede **Langgewenscht** in Loosdrecht-Oud Over; de hofstede **Schoonoord** in Loosdrecht Oud-Over, “op welke sedert 1824 alle getimmerten zijn gesloopt, behalve de stenen koepel”⁵ Kennelijk heeft Du Bois direct na de aankoop van Schoonoord de huizen en bijgebouwen laten slopen. Gelukkig bleef de koepel gespaard!

Du Bois verkocht de terreinen van **Schoonoord** en **Langgewenst** in 1836 aan J.W. van Reenen.⁶ Deze had in 1827 **Vegtlust** van zijn vader geërfd. Deze buitenplaats, die vermoedelijk in het laatste kwart van de 18de eeuw is gebouwd, ligt direct aan de Vecht, naast het perceel van **Schoonoord**.

Met de aankoop van de terreinen van boerenhofstede **Almeer, Schoonoord** en **Langgewenst** breidde Van Reenen het terrein van **Vegtlust** uit tot ruim 24 hectare. Hij liet hier een Engels landschapspark aanleggen, ontworpen door de bekende tuinarchitect Hendrik van Lunteren uit Utrecht (1780-1848).⁷ De parkachtige tuin diende als overtuin van **Vegtlust** en ging verder landinwaarts over in geriefbos en weiland. In de tuin was een ‘wandelaarsplaats met bomen en

Afb. 8. Plankje dat bij de restauratie van het dak gevonden werd boven het plafond.

ander houtgewas' aangelegd, moestuinen met bloemen- en broeikassen en schuren. In de loop van de tijd werden meerdere bouwwerken in de tuin opgericht, waaronder een biljartkamer annex dienstwoning, een menagerie, een koetshuis en een oranjerie.⁸ Architect daarvan was zoals gezegd Hendriks broer Samuel van Lunteren. Eerst in 1883 is het huis **Langgewenscht** afgebroken in opdracht van G.C.J. van Reenen van Vegtlust wat hem fl. 1875 opbracht. Er werden onder andere 21 luiken geveild in maart dat jaar wat aangeeft dat er tien ramen waren. Die zullen in de voor en achtergevel hebben gezeten wat duidt op een vrij klein huis van een begane grond plus kap.⁹

Op het terrein van het voormalige **Schoonoord** bouwde Van Reenen een grafkelder, die daar nog aanwezig is. De ronde vijver van Schoonoord bleef behouden in het park van Vegtlust. De weduwe van Van Reenen restaureerde de koepel in 1906, waarbij het dak vernieuwd werd en de ramen werden aangepast.¹⁰ Een herinnering aan de verbouwing is gevonden onder de dakbedekking tijdens een restauratie in 1991. Hier werd een houten plank gevonden, aan de ene kant beschilderd in blauwtinten, aan de onbeschilderde kant in potlood beschreven met de tekst: C. Meyers, Loenen aan de Vecht, 1 april 1906. Voor welk bedrijf deze timmerman werkte, is niet bekend (afb. 8).

In de koopaktes van **Vegtlust**, die vanaf 1920 bewaard zijn, wordt de koepel steeds genoemd als onderdeel van het ensemble: In de verkoopakte van 14 september 1920 worden – als zijnde in de koop begrepen – specifiek drie roei-

Afb. 9. De koepel rond 1915, met een rondvaartboot uit Amsterdam. (Coll. W. Mooij)

boten genoemd, waarvan een met buitenboordmotor.¹¹ Een van deze boten heeft ongetwijfeld in het schuitenhuis onder de koepel gelegen. Koper in dat jaar was de arts Wouter Holleman. Drie jaar na deze aankoop overleed Holleman. Zijn weduwe zou na twee jaar het huis en het park veilen. Ook de koepel komt natuurlijk voor in de beschrijving van de te veilen onroerende goederen: “de Heerenhofstede genaamd **Vegtlust**, bestaande uit heerenhuis, koetshuis met stalling, tuin, werf, **koepel**, tuinmanswoning met biljartkamer, broeikas- en orangerie, schuren, moestuin, boomgaard, arbeiderswoning, erven, bosch als wandelpark, weiland, weg en water”.¹² In de verkoopakte van 1920 was nog sprake van een menagerie, die is in de zes tussenliggende jaren waarschijnlijk verdwenen.

Wijnand en Thomas De Rijk -zonder beroep- en Jacob de Kivit – houthandelaar – kochten de buitenplaats in 1926. Zij ontteden het bos van **Vegtlust** van zijn bomen die zij verkochten via de houthandel. In 1928 verkochten de heren het huis aan de Utrechtse architect Petrus Johannes Houtzagers. Zijn erven verkochten **Vegtlust** in 1953 aan Stephanus Werenfridius van der Meer, minister van justitie der Nederlandse Antillen, Curaçao. Van der Meer splitste

Afb. 10. Tuinontwerp park Vegtlust eind jaren '50 door J. Hol. De koepel en de 'bungalow' zoals het koetshuis hier wordt genoemd, staan buiten de rode contour. (Coll. Teding van Berkhout)

zijn nieuwe eigendom en verkocht het huis **Vegtlust** in 1956 aan Emile Hendrik Klaassens, directeur van een schrijfmachinefabriek. Zelf behield hij de thee-koepel en het afgesplitste 'koetshuis en stalling', dat in 1873 tussen **Vegtlust** en de koepel gebouwd was. Vanaf 1956 is de koepel dus 'losgekoppeld' van Vegtlust. Klaassens liet een groot tuinontwerp maken voor zijn hele terrein door H. Hol jr (afb. 10). Met een rode lijn is de contour van het gebied aangegeven. De 'bungalow', Oud Over 1, en de koepel staan buiten deze contour. Na de afsplitsing van het koetshuis van **Vegtlust** in 1956 is dit verbouwd tot woonhuis, een functie die het tot op de dag van vandaag vervult. De facto hoort vanaf die tijd de koepel bij dit voormalige koetshuis.

De lezer weet nu dat de koepel de 250 jaar daarvoor hoorde bij een nu niet meer bestaande en in de loop der tijd van aard en omvang veranderde buitenplaats.

lijst van eigenaren koepel	jaartal	naam buitenplaats
Gerard Karsseboom, schepen van Amsterdam	1726	Geestevecht
Van der Streng	1734	
Willem van Holst	1818-1819	Schoonoord
W.P. Pook van Baggen, koopman	1819-1824	Schoonoord
Abraham du Bois, ambachtsheer van Loenen	1824-1833?	Schoonoord
J.W. van Reenen	1833?-1852	Vegtlust
wed. Van Reenen-van Appel	1852-1864	Vegtlust
G.C.J. van Reenen JWzn	1869-1901	Vegtlust
wed. Van Reenen- Schoon	1901-1915	Vegtlust
J.H.C. van Reenen van Lexmond	1916-1920	Vegtlust
W. Holleman, arts te A'dam	1920-1923	Vegtlust
Wed. Holleman-Tromp Meesters	1923-1925	Vegtlust
W. en Th. de Rijk, J. de Kivit	1925-1928	Vegtlust
P.J. Houtzagers, architect te Utrecht	1928-1944	Vegtlust
erven Houtzagers	1944-1953	Vegtlust
Van der Meer (minister van justitie der Nederlandse Antillen, Curacao)	1953 -1972 (in 1956 splitsing van Vegtlust)	Vegtlust
Jhr. Mr J.P.E. Teding van Berkhout	1972-2012	
T. van Rijn	2012-heden	

Noten

- 1 Het buurtschap Oud Over behoorde tot de gemeente Loosdrecht. In 1952 is het, tezamen met het buurtschap Mijnden, overgegaan naar de gemeente Loenen.
- 2 “Daar voor ons, aan de overzijde van de Vecht, is ’t weer een rei van buitenverblijven: **Langgewenscht**, eertijds **Schellingwou**, met zijn krachtig houtgewas, waaronder het oude, witte huis zich verschuilt; **Vegtlust** met zijn deftig, gemoderniseerd gebouw **en zijn sierlijke koepel aan het water**”. J. Craandijk 1876, *Wandelingen door Nederland met pen en potlood*. Volgens een veilingbeschrijving uit 1824 bestond Langgewenscht uit: een huis, koetshuis, paardenstal, bergloods, stei-

- ger met schuithuis met bomen, engelsch plantsoen en wandelingen, moes en broeituinten, goudviskom, vijvers en boomgaard” RHCVV, notariessenarchief, notaris Sanderson, nr. 1004, volgnr. 95.
- 3 E. Munnig Schmidt en A.J.A.M. Lisman, *Buitenplaatsen aan de Vecht en Angstel*, 1997.
 - 4 RAU notarisarchief, nr. 34-1, notaris Sanderson, nr. 102, 103, 104.
 - 5 J. Boerstra en C.J. de Kruijter, ‘De ondergang van het huis Kronenburg’, in: *Vechtkroniek* 6, mei 1997.
 - 6 In 1836 veilde Abraham du Bois een groot deel van zijn bezittingen, waaronder de ambachtsheerlijkheid van Loenen en Nieuwersluis, het huis Kronenburg, het raadhuis en diverse huizen, landerijen, erfpachten en tienden. Zie noot 5.
 - 7 E. Munnig Schmidt, ‘Oranjerieplanten op kasteel Cronenburg te Loenen’, *Jaarboekje Niflarlake* 2002.
 - 8 Van Reenen zou in 1835 ook het belendende Bijdorp kopen, dat in 1934 verkocht is aan de heer Duyves. Gedurende die jaren was de familie Valkenhof bijna 75 jaar huurder van Bijdorp. Zijn broer, Jacobus Hendrikus van Reenen, kocht in 1838 de heerlijkheid Kronenburg voor fl. 26.000,-. In 1841 kocht hij Vreedenhoff. R. van de Laarse, Beelden van een buitenplaats,
 - 9 RHCVV, archief notaris Van Beusekom, 18-1-1883. Stephanus van Soest uit Mijdrecht kocht het huis ‘ter amotie’ voor fl. 1875,- en veilde de afbraakpartij twee maanden later. Het sloopmateriaal, bestaande uit planken, richels, sparren, dakramen, lijsten, kozijnen, luiken, lambriseringsstenen en pannen bracht fl. 853,- op.
 - 10 Op de tekening van Lutgers uit 1836 zijn de ramen zesruits en rechthoekig, tegenwoordig 21 ruits met een gebogen bovenzijde.
 - 11 In de koop is alles begrepen wat aard- en nagelvast is, ‘bepaaldelijk het antieke houten Mercuriusbeeld in het wandelpark en de gehele gas-installatie, alle tuingereedschappen, blad- en mestwagens, drie roeiboten waarvan een met buitenboordmotor, de spiegel en de gordijnkapen in de roode zaal van het herenhuis’.
 - 12 Veiling en toewijzing d.d. 2 juli 1925 huisarchief Oud Over 1.

Met dank aan E. Munnig Schmidt voor zijn aanvullingen.

Een buiten te Loenen aan de vergetelheid ontruikt

Het groeyen en bloeyen van Driehooven

E. Munnig Schmidt

Op de antiekbeurs de PAN te Amsterdam in november 2012 was op de stand van kunsthandel Lameris een fraai gegraveerd glas te zien (en te koop) met het aanzicht vanaf de Vecht op het huis van naar alle waarschijnlijkheid de buitenplaats **Drieho(o)ven** aan de Dorpsstraat te Loenen aan de Vecht (afb. 1). Het buiten lag op drie percelen grond, de drie hoven of tuinen, die door twee wegen gescheiden waren. Mogelijk is de gravure vervaardigd door de van oorsprong Duitse graveur, Jacob Sang (Erfurt 1720-'86 Nigtevecht); een van circa 1748-'85 te Amsterdam vermaard glasgraveur.¹

Afbeelding 2 toont de voorgevel van het zeven traveeën brede huis met nog een aanbouw aan de linker(zuid) zijde en een latwerk sierschutting aan de andere kant, gezien vanaf de Vecht op het eerste hof. Geheel links de Vecht-koepel die op de uiterste zuidoosthoek van het eerste hof staat, daar waar nu nog het jaagpad eindigt en de Cronenburgerlaan begint, dus achter de Van de Velde bank. De schutting achter de koepel stond langs de scheisloot met het laantje (afb. 3).

Alleen op een tekening van Jan de Beyer uit 1752, een gezicht op Loenen vanaf het jaagpad voor Nieuwerhoek, is de koepel ook te zien (zie p. 52).

Aan de rechterkant staat tegen de erfgrans het met pannen gedekte botenhuis met de naam van het buiten op de houten klokgevel geschilderd (afb. 4).

Acht opgesnoeide bomen markeren de middenas van huis en symmetrische tuin, die uitkomt bij een gebogen (mogelijk smeedijzeren, gezien de versieringen) hek aan de Vecht. De oever, afgescheiden van de tuin met een lage heg waarin bij de koepel een houten hekje staat om bij het bootje te kunnen komen, is met hout beschoeid.

Op het tweede hof, tussen de Dorpsstraat en de Rijksstraatweg, staan nu bungalows langs de Cronenburgerlaan en op het derde hof liggen heden de huizen van het Rond, dus aan de westkant van de Rijksstraatweg.

Afbeelding 5 toont **Driehoven** op de Nieuwe kaart van Loenen uit 1726.

Het buiten is bijna anderhalve eeuw in handen geweest van vier generaties van de familie Bols, de jeneverstokers in Amsterdam.

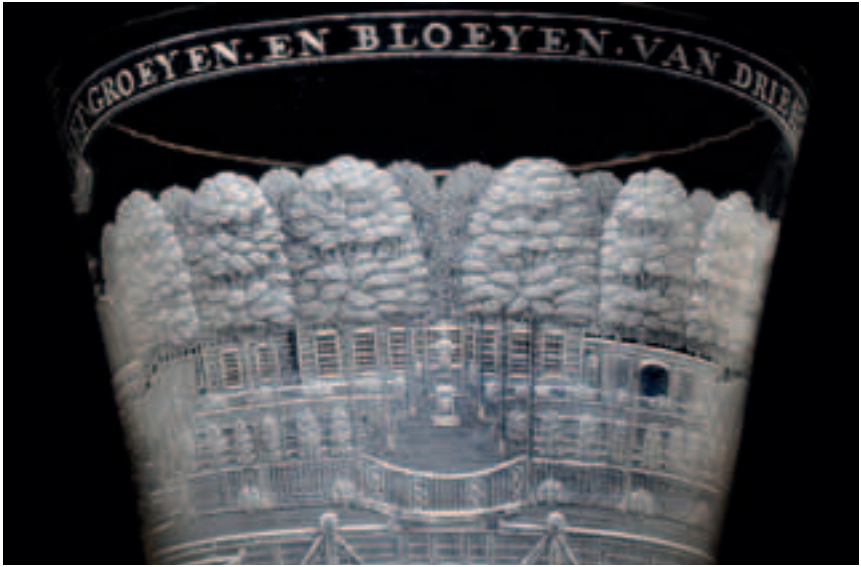
Afb. 1. Diamantgravure op kelkglas (h.20 cm, kelk ø 8,8 cm) ca. 1760, mogelijk door Jacob Sang, van het buiten Driehoven te Loenen aan de Vecht. (Coll. Frides Lameris kunst en antiek Amsterdam, Foto Ferry Herrebrugh)

Afb. 2. (p. 62, boven) Detail van het midden van de gravure met zicht op de middenas van de tuin aan de Vecht.

Afb. 3. (p. 62, linksonder) Detail van de linkerszijde van de gravure met theekeupel aan de Vecht, waarschijnlijk achtszijdig met schuiframen, die achter de blindnissen opschuiven. Op het dak een, mogelijk loden, siervaas.

Afb. 4. (p. 62, rechtsonder) Detail van de rechterszijde van de gravure met het botenhuis met pannendak en latwerk deuren.

Afb. 5. Detail uit de kaart van de Stichtse en Hollandse heerlijkheid Loenen uit 1726, uitgave Covens en Mortier, met de situatie van Driehoven: de drie hoven die eindigen bij kavel 30. (Coll. auteur)

Afbeelding 6 toont het wapen van de familie. Bols is de oude naam voor een pijl.

In 1689 kocht Lucas Bols (9-1-1652-17-3-1719 beide in Amsterdam) het buiten **Driehoven** van dr. Abraham Blasius,¹ van wie verder niets bekend is. Lucas 1 was getrouwd met Sara Clements (1656-'90) en zij kregen drie volwassen geworden zoons: Pieter 2, Lucas 2 en Hermannus. Zelf was Lucas 1 een zoon van Pieter 1 Bols (1619-'99) en Aeltje Veltcamp (circa 1620-'78).²

Zoals dat toen hoorde kocht Lucas 1, wat later, een bank in de Hervormde kerk van Loenen namelijk in april 1715.³ Hun Amsterdamse woning was bij de destilleerderij aan de Rozengracht.

Na het overlijden van Lucas 1 erfde zijn oudste zoon Pieter 2 (1686-1728) het buiten. Hij had Sophia Maria van der Put (1686-na 1749) als echtgenote en werd

Afb. 6. Wapen van de familie Bols afkomstig van de NV Bols.

in september 1724 tot schepen van Loenen gekozen wat aannemelijk maakt dat zij **Driehoven** permanent bewoonden. Hun zoon Jan Pieter (1726-'99) volgde zijn moeder op als eigenaar en huwde in 1747 zijn eerste vrouw Suzanna Vermeeren (1722-'63). Zij bracht het nu nog bestaande buiten **Frankendael** aan de Middenweg te Amsterdam uit de boedel van haar ouders in en de jonggehuwden besloten daar te gaan wonen. **Driehoven** werd waarschijnlijk verhuurd. Na het overlijden van Suzanna hertrouwde Jan Pieter met Johanna Maria van Neercassel (1737-?). Na de dood van Jan Pieter in 1799 ging de eigendom in 1802 over op Joan A. van der Voort (1739-1808) met zijn vrouw Suzanne de Wildt (1740-1805) de ouders van Gillis (zie hieronder).

Jan Pieters dochter Anna Maria (1768-18..) uit zijn eerste huwelijk trouwde met Gillis van der Voort (1763-18..) en kreeg met hem een zoon Gillis en twee dochters, Maria Anna Wilhelmina en Suzanna. Maria trouwde met Arie Heemskerk en Suzanna met J.P.C. baron van Reede van der Aa. Deze drie verkochten **Driehoven** in 1827 aan Christiaan Schoenmaker.

Op de kadastrale kaart van 1832,⁴ die enige jaren eerder zal zijn getekend, zijn het buitenhuis en de Vechtkoepel van **Driehoven** kennelijk reeds afgebroken en is het nog bestaande huis aan de Dorpsstraat al aanwezig. Het botenhuis staat nog wel op zijn plaats evenals een koepel aan de Rijkstraatweg. De plaats is dan in handen van J.W. van Reenen, die pal tegenover **Driehoven** op **Vegtlust** woonde en waarschijnlijk vrij uitzicht wilde hebben. Later is er een erfdiensbaarheid op het terrein van Driehoven gevestigd door de Van Reenens om dat vrije uitzicht te behouden.

Gezien de actieve periode van Jacob Sang zal het glas door Jan Pieter Bols of een goede vriend van hem als cadeau zijn besteld.

Nu de familie Bols een belangrijke rol speelt in dit verhaal is het aardig nog te vermelden dat Hermannus (1694-1752) in 1720 **Rupelmonde** te Nieuwersluis

kocht dat in 1752 op zijn zoon Lucas Hermannusz Bols (1722-'81) vererfde. Lucas Hzn trouwde met zijn nicht Sara Sophia Bols (1721-'99) en verkocht in 1753 **Rupelmonde** aan zijn schoonzoon Jacob Berthon, die met Lucas 2' dochter Benina Sophia in 1740 in de echt verbonden was. Datzelfde jaar, 1753, nog kocht Lucas Hzn **Nieuwerhoek** te Loenen waar zijn vrouw tot haar overlijden in 1799 bleef wonen. Dat iemand 46 jaar op een buitenplaats woonde is zeldzaam.

Noten

- 1 Kenmerkend voor Jacob Sangs werk zijn: De keuze van het glas; er zijn zeven glazen met dezelfde stam bekend alle gesigneerd door Sang. Het lettertype: De inscripties die Sang schreef zijn opmerkelijk nauwkeurig. Gewoonlijk schreef hij puntjes op de Y (en U en I) maar binnen een banderol deed hij dat niet. Waar men in Nederland een IJ gebruikte schreef hij een Y. Het meest opvallend aan zijn werk is de detaillering. Van dichtbij is goed te zien dat hij telkens een andere structuur aangaf voor het weergeven van water, planken, struiken, de grond etc. Typerend zijn ook gepolijste details zoals de boomtakken en -stammen die dieper in de bladkronen van bomen zoals op dit glas te zien zijn. Met dank aan Anna Lameris.
- 2 GAA notarisarchief Hellerus, 1689.
- 3 Gegevens betreffende de familie Bols verstrekt door NV Bols.
- 4 Kerkbankenboek NH kerk te Loenen.
- 5 Kadaster gemeente Loenen sectie A 415, 416, 420, sectie B 203 in *Loenen in 1832 Kadastrale atlas provincie Utrecht 14*, 2007.

De bacchante van Boom en Bosch

E. Munnig Schmidt

In het jaarboekje van 1999 schreef Pieter Fischer¹ over zijn vondst van zes tuinbeelden, ooit een serie van acht, die afkomstig waren uit de tuin van **Boom en Bosch** in Breukelen en gemaakt zijn door Ignatius van Logteren rond 1711. Zij hebben daar tot 1847 voor dat huis aan de Vechtzijde gestaan, werden toen geveild, zijn door de koper meegenomen naar zijn huis in de Betuwe en zijn daarna terechtgekomen in de parken rond de oude binnenstad van Arnhem. Gedurende de Slag om Arnhem in 1944 zijn twee beelden, Jupiter en een faun, geheel vernield, Jupiters gade Juno, Venus en Neptunus, Pluto en Proserpina, en de partner van de faun, een bacchante, waren nog te herstellen. Daar men niet precies wist hoe de beelden er voor hun beschadiging uit hadden gezien zijn er door de restaurateur noodgedwongen aannames gedaan waardoor er

Afb. 1. De bacchante vóór de oorlog bij de muzikent in het park te Arnhem. (Foto K. Kant)

later met de stand van armen en met de attributen fouten bleken te zijn gemaakt. Zo bleek o.a. van Pluto, te herkennen aan een tweetandige vork, een Hercules met een knots gemaakt te zijn. Inmiddels zijn er door nijver speurwerk goede foto's, enige van voor de oorlog, beschikbaar gekomen.

Helaas is het zo dat beelden een zekere aantrekkingskracht hebben op mensen, die op een ongelukkig moment vandalistische neigingen krijgen. Zo zijn de Juno en de bacchante na hun herplaatsing weer beschadigd zodat die andermaal naar het restauratieatelier moesten verhuizen. De bacchante werd rond de jaren tachtig naar beeldrestaurateur Mooy in Amersfoort gebracht in opdracht van de gemeente Arnhem. (Hij was het die onlangs de hekpilaren van het rococo toegangshek van Vredenhoff in Nieuwersluis nieuw gehakt heeft uit Ierse hardsteen.) Bij de gemeente

Afb. 2. De bacchante na de recente restauratie met juiste interpretatie van de stand van de armen.
(Foto K. Kant)

Afb. 3. De bacchante na hernieuwde restauratie in 2012 in zijaanzicht. (Foto K. Kant)

Arnhem raakte het beeld in de vergetelheid en ondanks aandringen van de heer Mooy kwam er geen opdracht om tot uitvoering van de restauratie over te kunnen gaan.

Eind 2011 begon de nog niet zo lang geleden gepensioneerde commissaris van politie, de heer K. Kant in Arnhem, een zoektocht naar de 'verdwenen' bacchante. Bij de gemeente wist niemand meer van het beeld. Via internet kwam hij bij ondergetekende terecht, die hem kon vertellen dat het beeld bij de firma Mooy moest staan. Ook kon hij hem helpen aan door Pieter Fischer in de 60-er jaren genomen foto's van de bacchante toen staande in park Sypendaal. Zij staat daar alsof zij een vaas in handen gehad had, die inmiddels verdwenen was. Zoals later bleek een verkeerde interpretatie.

De heer Kant bleef verder zoeken en vond de hierbij afgedrukte vooroorlogse foto (afb. 1), van het beeld, waarop goed te zien is hoe de stand van armen en handen oorspronkelijk geweest is. Een grote hulp voor de beeldhouwer (afb. 2 en 3).

Door de goede contacten van de heer Kant lukte het om bij de gemeente Arnhem fondsen te vinden om het beeld te laten herstellen. Op 21 november l.l. is de bacchante daadwerkelijk geplaatst op het Velperplein te Arnhem. Ook de Juno die al enige jaren bij een restaurateur staat zal een plaats krijgen in een van de parken rond de oude stad.

En zo zullen de zes nog bestaande manskrote beelden, van de acht die in 1711 door Ignatius van Logteren uit Amsterdam voor **Boom en Bosch** uit Bentheimer zandsteen gehakt werden, in Arnhem opnieuw staan te pronken op hun originele sokkels.

Noot

- 1 P. Fischer, 1999, 'Inveni! De beelden van Boom en Bosch staan in Arnhem', in: *Jaarboekje O.G. Nijfartlake*, p. 39-50.

Vreedenhorst in Vreeland

Juliette Jonker-Duynstee

Inleiding

De buitenplaats **Vreedenhorst** aan de Bergseweg in Vreeland kent een lange historie. Al op de oudste kaart van de Vechtstreek uit circa 1500 staat er bebouwing op deze plek aangegeven. Het voorste deel van het huis dateert grotendeels uit 1650 maar de kelders waren toen al verzakt! De inmiddels drie generaties Beelaerts van Blokland die sinds 1956 op het terrein wonen zijn verreweg de langstzittende bewoners. Vanaf de achttiende eeuw is meer bekend over de bewoners en in die afgelopen 250 jaar is het huis wel 29 keer verkocht. Gemiddeld was het dus een jaar of tien in handen van eenzelfde eigenaar (iets dat overigens heel gewoon is voor de Vechtse buitenplaatsen). **Vreedenhorst** is een van de buitenplaatsen die nog een vrijwel compleet ensemble kent van huis, koetshuis en boerderij (afb. 1).¹

In 2000 is het terrein van toen circa 1 hectare uitgebreid met de aankoop van 7 hectare weiland en boomgaarden. De huidige bewoners, tuinarchitect en -baas, verwezenlijkten daarmee hun droom: het terugkopen van een deel van het voormalig grondbezit om dit geheel naar eigen inzicht om te vormen tot een landschapspark waarin historische en moderne ideeën hand in hand gaan met natuurontwikkeling als leidraad. In het kader van 2012 als het themajaar van de Historische Buitenplaats hebben zij enkele malen hun terrein opengesteld voor het publiek, waarbij tijdens een rondleiding het verleden, heden en toekomst van de buitenplaats toegelicht werden. Op aanvraag zijn zij bereid dat voor kleine groepen nog eens te doen.

Oudste bewoning

Vreedenhorst is gelegen aan de Vecht in de Dorssewaardpolder. Deze circa 400 hectare grote polder wordt begrensd door de Vecht, de Kleizuwe en de Gabriëlweg en is een van de oudere polders van ons land. Al in de 10de eeuw is dit land ontgonnen vanuit het bisdom Utrecht. Drie plaatsen in de polder lagen hoger in het land: **Vreedenhorst**, boerderij Groot Kantwijk (nu: polo-centrum) en de voormalige buitenplaats **Brugzicht** (nu kantoor van Greif).

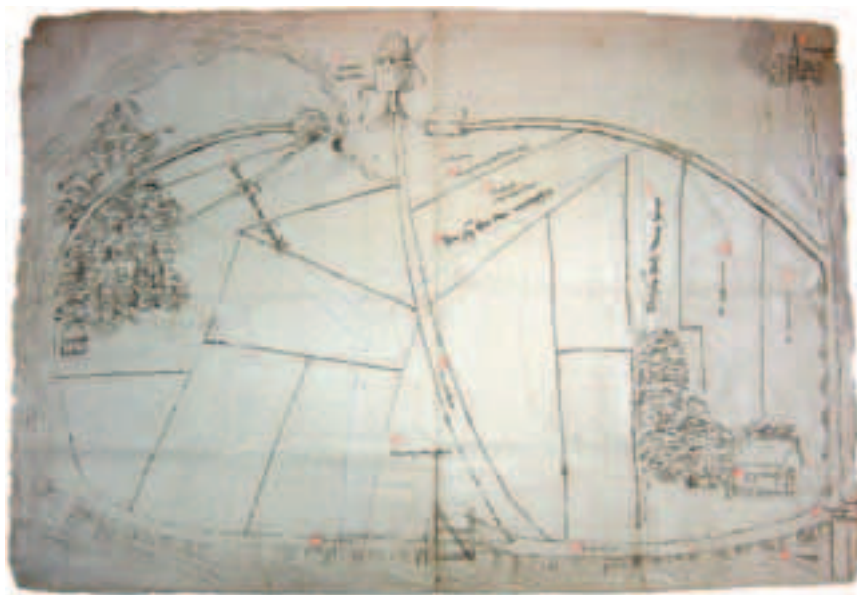
Afb. 1. Vreedenhorst nu. (Foto Willem Beelaerts van Blokland)

Achter **Brugzicht** was in de 7de eeuw al sprake van bewoning in de nederzetting Dorssen. In het drassige land langs de rivier die veelvuldig overstroomde was het logisch dat alleen hoger gelegen en dus de meest veilige plekken bewoond raakten. Het landschap bestaat hier uit een dikke kleilaag op zand, afgedekt met hier en daar slechts een dun laagje veen. Aannemelijk is dat het land achter **Vreedenhorst** is afgeticheld. Voor het huis, onder het gras, ligt namelijk een veld van 40 x 40 meter van twee lagen ongebakken kloostermoppen. Wellicht zijn hier halverwege de 13de eeuw de stenen gewonnen en gebakken om het voormalige kasteel Vredeland mee te bouwen, dat immers nog geen kilometer zuidwaarts lag, aan de overzijde van de polder. Echter de kelders van Vreedenhorst zijn ook met kloostermoppen opgemetseld en op het terrein van Greif stond begin 17de eeuw de omgrachte hofstede **Groenevelt** die mogelijk ook tot de middeleeuwen terugging en dus ook van kloostermoppen zou kunnen zijn opgetrokken.² Andere vondsten, zoals een 13de-eeuwse vuurdoover, misbaksels en potscherven, duiden op de aanwezigheid van bewoning vanaf die periode.

Ontwikkeling van het gebouw

Vreedenhorst is in verschillende bouwfases tot stand gekomen. Zoals gezegd, heeft hier in de 15de eeuw al een vorm van bebouwing gestaan. Op de kaart van het kapittel van Sint Marie uit 1500 van de Dorssewaard staat duidelijk een eenvoudig huis getekend met een 'koerngaert', een korenveld (afb. 2). Dit huis zal afgebroken zijn toen in de eerste helft van de 17de eeuw het voorste deel van het huidige huis hier werd gebouwd. Wellicht is het huis op de (deels) nog bestaande kelder gebouwd, want de van kloostermoppen gemetselde gewelven in de kelder wijzen op een middeleeuwse oorsprong.

De bouwheer van **Vreedenhorst** was vermoedelijk een Amsterdamse koopman die de iets noordelijker gelegen boerderij had gekocht en vervolgens zijn buitenplaats daarnaast heeft gebouwd. De voorgevel toont een eenvoudige en asymmetrische indeling, die typerend is voor de vroege buitenplaatsen, en met een opkamer boven de onderliggende kelder. In de loop der eeuwen is er aan

Afb. 2. Kaart van de Dorssewaardpolder van het Kapittel van Sint Marie, ca. 1500, waarop Vreedenhorst is aangegeven. (HUA)

Afb. 3. Vreedenhorst in ca. 1907, voor de verhoging van het huis. (Coll. BvB)

het huis veel ver- en aangebouwd. Zo werd rond 1770 een deel aan de achterkant aangebouwd en werden onder andere de ramen gemoderniseerd. In de eerste helft van de 19de eeuw zijn de ramen in de voorgevel vervangen en is de pleisterlaag veranderd. Dit zal voor 1847 gebeurd zijn, want in een verkoopadvertentie uit dat jaar wordt vermeld dat het huis 'gedeeltelijk vernieuwd' is (afb. 3). Een grote operatie volgde in 1910, toen het huis één meter verhoogd werd door de kopsanten en het vloerniveau van de eerste verdieping op te vijzelen. Zo werden de kamers op zowel de begane grond als op de eerste verdieping hoger. In een verkoopadvertentie van 29 maart 1910 spreekt men dan ook van het *onlangs geheel gerestaureerde* huis.

In 1957 vond een grootscheepse restauratie plaats, waarbij zowel intern als extern het nodige werd veranderd. Zo werden onder meer de openslaande deuren aan de linkerkant van de voorgevel vervangen door de huidige vensters. Ook werd de bouwvallig geworden 18^e-eeuwse oostelijke aanbouw gesloopt en vervangen door een kleinere aanbouw, die op zijn beurt in 1993 is gesloopt. Een hele nieuwe vleugel met serre werd toen tegen de oostgevel aangebouwd. Op het dak van de achterste aanbouw is een klokkentoren aangebracht, met daarin de oude klok uit 1772 met het randschrift: *Vreedenhorst – Concordia res par-*

Afb. 4. Aan de achterzijde zijn diverse aanbouwen uit verschillende periodes zichtbaar. Foto uit 1910. (Coll. BvB)

vae crescunt' (eendracht maakt macht). De klokkenstoel stond daarvoor naast het huis op de grond en werd vroeger geluid om de mensen te laten weten dat het etenstijd was. Op alle buitenplaatsen is of was ooit een dergelijke klok of bengel voor dat doel aanwezig.

Gebouwen rond het huis

Op het terrein van de buitenplaats stonden en staan diverse (dienst)gebouwen, zoals het voormalige koetshuis met stal, die nu als woning in gebruik is. Begin 20ste eeuw is er een kegelbaan in de tuin gebouwd, die in 1957 is afgebroken. De kegelbaan was voorzien van vier prachtige glas-in-lood-ramen met afbeeldingen van respectievelijk een boer op witte klompen, een boerin, bloemen en een pauw met palmtakken. Deze zijn na de afbraak in de garage aangebracht. Deze is op zijn beurt weer ontstaan uit een grote voliëre waar begin 20ste eeuw nog pauwen en fazanten huisden.

Behalve de kegelbaan zijn er in de loop der tijd nog meer gebouwen op het terrein gevallen onder de slopershamer. Zo stond er een theekoepel aan de

Vechtdijk ten noorden van het huis en stonden er in de 18de eeuw diverse loodsen die in gebruik waren door de koperkatoendrukkerij die hier gevestigd was. Er is ook recente ‘nieuwbouw’ gerealiseerd bij **Vreedenhorst**: rond 2008 is aan de zuidzijde van het terrein gestart met de bouw van een schuur, die geheel eigenhandig door de eigenaar is opgetrokken op de wijze zoals er vroeger werd gebouwd. Vanuit zijn vak als tuinbaas kon de eigenaar uit diverse parken en tuinen omgezaagde bomen verkrijgen, die jaren in de Vecht te wateren zijn gelegd en ter plekke door een mobiele houtzagerij tot planken zijn gezaagd. Met pen- en gatverbindingen en oude bouwmaterialen als stalvensters en kozijnen lijkt het of de in 2010 in gebruik genomen schuur er al heel lang staat.

Bewoners

Vanaf 1728 zijn de eigenaren van het pand bekend, door onderzoek door Jan Boerstra. De heren Munnig Schmidt en Lisman hebben de lijst van eigenaren gepubliceerd in hun standaardwerk *Plaatsen aan de Vecht en Angstel* uit 1997. Dit boek is sinds kort in gedigitaliseerde vorm verschenen op www.Venster op de Vecht.nl, waarbij de tekst over een buitenplaats steeds gekoppeld is aan de op een kaart aangegeven locatie van die buitenplaats. Het voert te ver om hier die complete lijst van eigenaren op te nemen, maar een aantal ervan verdient een nadere toelichting.

Harper, King en Sprenckelman

In 1761 kochten de Duitser H.R. Sprenckelman en de Engelsen Thomas Harper en Thomas King het huis voor fl. 2500,- van Dirck Mooijland. Deze verkocht het huis, de boerderij, de schuur en de hooiberg met 6 morgen land en hield zelf 21 morgen. De heren stichtten in bijgebouwen naast het hoofdhuis een koperkatoendrukkerij.³ Hier werden katoenen stoffen bedrukt tot zogenaamde sitsen volgens een geheim procedé dat angstvallig bewaakt werd. Een gracht werd om het huis gegraven en bomen werden geplant om inbrekers en pottenkijkers te weren en alle werknemers moesten een akte van geheimhouding tekenen bij schout en schepenen van Vreeland. Leuk detail is dat een van de dessinontwerpers ook voor de Loosdrechtse porseleinfabriek van dominee Mol werkte.⁴ Een steen om de pigmenten mee te malen werd in 1987 opgegraven en is nu nog te zien.

Op twee schilderijen van Isaac Ouwater uit 1785 zijn het huis en de bijgebouwen minutieus en waarheidsgetrouw afgebeeld (afb. 5). Ook op diverse kaar-

Sits (In het Engels chintz) was een gebatikte katoenen stof die in de 17de, en 18de eeuw door de VOC vanuit India geïmporteerd werd. De kleurrijke stoffen met decoratieve motieven als vogels, bloemen of levensbomen werden in Nederland veel in interieurs (wandbekleding, spreien, stoelkussens) en kleding (van kamerjassen tot boeren- en visersklederdracht) toegepast. Vanwege de populariteit en kostbaarheid ontstonden er overal in Europa katoendrukkerijen die de stof probeerden na te maken. In de eerste helft van de 18de eeuw waren er wel honderd in Nederland, waarvan 80 in en rond Amsterdam, waaronder in Nigtevecht en Vreeland. De bloeitijd was van korte duur: in 1800 waren nog slechts vier fabrieken over.

Afb. 5. Het schilderij van Isaac Ouwater waarop het huis en de bijgebouwen van de katoendrukkerij zijn afgebeeld. (Verblijfplaats onbekend)

Afb. 6. Detail uit de kaart van P. Ketelaer uit ca. 1770 waarop de koperkatoendrukkerij staat aangegeven. (ARA)

ten, zoals die van P. Ketelaer uit circa 1770 staat de katoendrukkerij aangegeven (afb. 6). In 1769 werd Pieter van Dokkum eigenaar van de fabriek. Hij bracht in 1772 een deel van de inboedel van Vreedenhorst ter veiling: “De ‘zeer zindelijke inboedel’ bestond uit “goud- en zilverwerk, schilderijen, staand en spelend horologie, linnens, tafelgoed en porceleinen, beddens, kabinetten, kasten, kisten & c. Alsmede paarden en rijtuigen, tent jacht, vischwand en hooi, mitsgaders 42 tonnen gezouten vlees”. Tevens werden toen 17 1/100 aandelen in de fabriek verkocht. In de jaren hierna zouden nog diverse malen aandelen verkocht worden.⁵ Ondanks de aandelenuitgifte redde de fabriek het niet. In augustus 1811 worden ‘alle degenen welke nog iets te pretendeeren mogten hebben of verschuldigd zijn aan de gewezen koperplaats-chitzdrukkerij genaamd Vreedenhorst onder de firma van Pieter van Dokkum en Company zich te melden ten kantore van de keizerlijke notaris J.A. Molster aan de Keizersgracht te Amsterdam’. Op 24 september 1811 werd de fabriek geveild.

Carl van Walree

Carl van Walree was eigenaar van Vreedenhorst van 1829 tot '32. **Vreedenhorst** was niet het enige huis dat hij bezat. Van Walree was een grootgrondbezitter die de tegenover **Vreedenhorst** gelegen buitenplaats **Breeëvecht** bezat met landerijen tot aan de Angstel, waar het daar gelegen buiten **Kroonesteijn** ook tot zijn bezit behoorde. In feite was zijn terrein dus net zo lang als dat van zijn buurman Reael, die op het buiten **Welgelegen** woonde, het buurhuis ten noorden van **Breeëvecht**. Op beide terreinen liep een wagenweg van de Vecht naar de Angstel, waar de trekschuiten op Amsterdam en Utrecht langs kwamen. Door het uithangen van een vlag op de steiger kon de schuit gevraagd worden passagiers op te nemen. Door de aankoop van **Vreedenhorst** kreeg Van Walree grond direct aan de overzijde van de Vecht. Zonder twijfel was buurman Reael zijn grote voorbeeld, die immers het al in 1795 door zijn voorganger Van der Tuuk gekochte derde deel van de Dorsewaardpolder (behalve onder andere de grond van Vreedenhorst) als overtuin bezat. Helaas kostte de megalomane actie om een groot deel van de polder om te vormen tot landschapspark met lanen, vijvers en bossen Van der Tuuk zijn gehele kapitaal. Het parkbos aan beide zijden van de Vecht werd na het overlijden van Reael in 1856 gerooid en kwam weer als weiland in gebruik. Op luchtfoto's zijn nog wel alle sporen zichtbaar die gevormd werden door de kronkelige sloten en oude lanen. Van Walree trad dus wel in de voetsporen van zijn buurman, maar door zijn overlijden drie jaar na de aankoop van **Vreedenhorst** heeft hij nooit diens grondbezit kunnen evenaren.

Gebroeders Blatt

De *roaring twenties* in de 20ste eeuw waren ook op **Vreedenhorst** letterlijk roerige tijden. Toen woonden de gebroeders Blatt hier, die bekend stonden om de feesten die ze in hun tuin gaven.⁵ Tientallen scherven van servies en glaswerk zijn in het gras gevonden als stille getuigen van ongetwijfeld memorabele bijeenkomsten. Ook zijn vele oesterschelpen en lege wijnflessen uit de gracht opgebaggerd. De broers waren sponsors van het eerste uur van de in 1924 opgerichte Muziekvereniging De Vecht. Dit resulteerde er zelfs in dat hun huisvrouwster, juffrouw Clasie, de in 1925 gebouwde muziektent mocht openen doordat zij een lint doorknipte met een antieke schaar (afb. 7).

Afb. 7. Selectie uit de vele potten met in de tuin opgegraven voorwerpen, zoals pijpenkoppen, oesterschelpen, servieerscherven (met naam en logo van het Krasnapolskihotel in Amsterdam!) etc.

Tuin

Telde de buitenplaats met de boerderij in 1728 36 hectare, in 1847 was dat nog 4 hectare park en in 1910 slechts 1 hectare. Negentig jaar later is dit, zoals hierboven vermeld, naar de huidige 8 hectare uitgebreid.

Wat direct opvalt bij het betreden van de oprit naar het huis is de houten poort (afb. 8). Het is een replica van het oorspronkelijke hek, dat in 1956 bij een verhuizing omver gereden werd. De onderdelen bleven echter bewaard en dienden decennia later tot voorbeeld voor het huidige hek. Houten poorthekken kwamen in de 17de en 18de eeuw vaak voor bij buitenplaatsen, maar tegenwoordig is dit het enige 'originale' houten hek dat nog bestaat in de regio. Ook de waterbank aan de Vecht herinnert aan de tijden dat men met de trekshuit de Vecht afreisde. Van de vele tientallen waterbanken die er ooit waren is slechts één 18de-eeuwse bank bewaard gebleven, bij **Beek en Hoff** te Loenen. De nieuwe waterbank bij **Vreedendorst** en de in 2011 gebouwde waterbank bij de Hinderdam zijn de enige twee moderne varianten die deze traditionele elementen levend houden.

Afb. 8. Het originele houten hek met twee dienstbodes ervoor, ca. 1910. (Coll. BvB)

De tuin direct om het huis bevat nog veel eeuwenoude bomen, zoals de vier beuken aan de voorzijde van 150 jaar oud en de moerbeï aan de zijkant van 350 jaar. In vroeger tijden was de tuin nog veel gevulder dan nu het geval is. Zo staat in een verkoopadvertentie van het huis in de Leydsche Courant uit 1728 te lezen:

De vermakelijke buitenplaats **Vreedenhorst**, met zijn heerenhuysinge, stallinge, wagenhuys & co, met zijn landerijen en boerenwooning, te samen groot 36 morgen zoo wey-, hooy- als bouwland, staande ende gelegen aan de rivier de Vegt, omtrent Vreeland. Zijnde huysinge met veele fraaye vertrekken, en de plaats met 4 boomgaarden, met extra soorten van fransse en andere vrugtbomen, moestuyn met aspergebedden, twee bloementuynen, rondom de plaats met 6 schoone laanen en vijvers, sterrebos, speelhuys & co en verder zoo als bij de gegadingden kan worden gezien.

Afb. 9. De familie Pouw in de achtertuin, ca. 1911. (Coll. BvB)

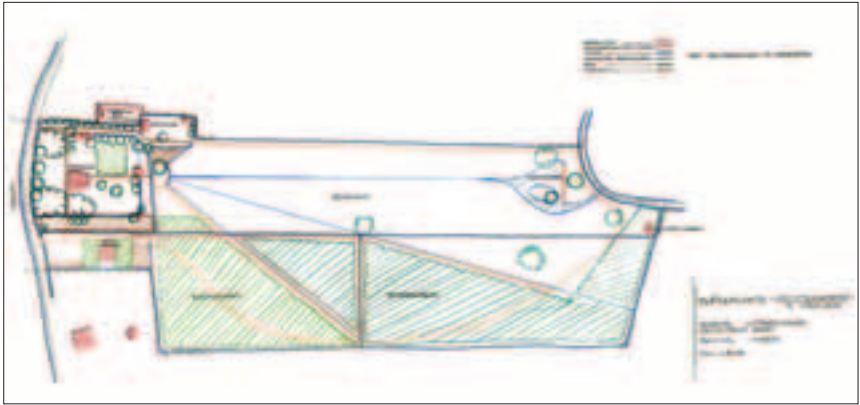
In 1847 werd de tuin als volgt beschreven:

fraai aangelegde bloementuin en plantsoen, plein en lanen beplant met zware eiken, iepen, linden, essen en populierenbomen, konijnenberg, boomgaarden voorzien van allerlei soorten exquise en andere vruchtbomen; voorts tuinmanswoning met schuur, vruchtbare tuin en warmoezersgrond met houten schutting, met perzikbomen beplant; een perceel welig wel toegemaakt weiland, benevens bosland, tesamen circa 5 bunders.

Niet alleen uit advertenties, maar ook uit dagboeknotities krijgt men een levendig beeld van de tuin en het huis. Een beeldend verslag is te lezen in de dagboeken van Emmy Gehlen, die als klein meisje tussen 1910 en '15 vakanties op Vreedendorst doorbracht bij de familie Pouw. De lezer waant zich letterlijk even in 'het paradijs **Vreedendorst**' (afb. 9).⁷

Huidig tuinontwerp

Vanuit hun decennialange expertise van het ontwerpen en onderhouden van historische tuinen hebben de eigenaren met hun bedrijf Groenpartners een

Afb. 10. Ontwerptekening uit 2007 van de nieuwe uitleg van de tuin van Vreedenhorst.

plan ontwikkeld om de enorme uitbreiding met 7 hectare vorm te geven. Zij kozen voor een moderne uitbreiding naar oud principe, alles in het kader van natuurontwikkeling. Allereerst werden zichtassen gecreëerd. Niet door middel van lanen maar door middel van sloten, gegraven in een zogenaamde 'ganzevoet': vanuit één punt naar vier kanten uitwaaierend. Hierdoor werd een logische en ruimtelijke eenheid bereikt. De vruchtbare weilanden werden verarmd: de grond werd afgegraven en op sommige plaatsen als verhoging in het landschap opgeworpen. Hierop werden solitaire bomen met een hek eromheen geplaatst, zodat een 'coulisseneffect' bereikt wordt dat het landschap diepte geeft. Dit past in de Engelse landschapsstijl, die rond 1700 opkwam. Hiermee werd een natuurlijk effect beoogd, waarin verrassingseffecten, een spel van licht en schaduw en gebogen lijnen belangrijk zijn (afb. 10).

Het grasoppervlak, dat vanwege machinaal maaien glad was, werd express glooiend gemaakt, zoals dat hoort bij een voormalig overstromingsgebied van een rivier. Zonder enige moeite kwamen in een paar jaar tijd vele soorten bijzondere bloemen op langs de sloten en in het gras (dotterbloemen, kattenstaarten, margrietten, korenbloemen, klavers, streepzaad). Een van de sloten van de ganzevoet eindigt in een vijver met daarin een 'eilandje van Rousseau': Rousseau, de franse filosoof uit de 18de eeuw was de aanzetter tot de romantiek en had daarmee ook invloed op de ontwikkeling van de Engelse landschapsstijl. Hij was begraven op een eilandje in het Franse Ermenonville,⁸ waarvan er

meerdere in de wereld zijn nagemaakt als eerbetoon aan deze man. Op een dergelijk eilandje staan altijd een smalle rechte boom (in Zuid Europa een cypres, in Nederland een populier) en een treurwilg.

In 2003 is een gemengd parkbos aangeplant van snel- en langzaamgroeiende bomen (het 'wijker en blijver'systeem) en bessendragende struiken. De laagstamboomgaard is deels vervangen voor hoogstamboomgaarden, waar 110 appelbomen staan in ruim 60 soorten. De eigenaar is niet voor niets pomoloog, een kenner van fruitbomen!

Zo is **Vreedenhorst** een prachtig voorbeeld hoe een historische buitenplaats in de loop van de eeuwen is aangepast aan de wensen van de eigenaar, met instandhouding van het historische patroon. Het gaat allemaal niet vanzelf, een historisch monument met park onderhouden en voor de toekomst in stand houden, met respect voor het verleden. Bij **Vreedenhorst** wordt hier – met succes – keihard aan gewerkt.

Noten

- 1 De boerderij is in 1908 opnieuw gebouwd en in 1910 los verkocht van de buitenplaats. (advertentie in Het Nieuws). In jaren 1990 werd er een modern huis tussen de buitenplaats en de boerderij gebouwd.
- 2 E.E. Brandes-Delestrieux Hendrichs, De hofstede Groeneveld, p. 63 *Jaarboekje Nijstarlake 1989*.
- 3 AU, DG 2107, Er werden drie 'lootsen' gebouwd die dienden als drukkerij, afkokerij en drogerij, RAU DG 2108 fol. 3. In een latere akte worden genoemd: *drukloots, kookloots, blauwtrekkerij, turf-schuur, pakhuis, kalkhok en werklieden-vertrek*. De fabriek stookte de ovens op turf, die nota bene uit Friesland kwam. De Friese schipper Jaap Troost voer jarenlang zijn *vriesche turf* naar de fabriek. Turf (hoogveen) uit Friesland was in deze tijd beter dan de locale (laagveen) turf, die meer rook gaf.
- 4 Deze fabriek was van 1774-'84 actief in Loosdrecht.
- 5 De verkopen van aandelen vonden plaats in: 1774: 2300 à fl. 1200,-, 1778: 3 maal 1/100 à fl. 1200,-, 1790: 2 à fl. 1200,-, 1802: liquide effecten verkocht à fl. 7200 ten laste van de fabriek met de daarbij behorende gereedschappen, 1804: 17 aandelen à fl. 500,-, 1805: liquide effecten verkocht, 1807: 2/100 aandeel, 1810: 1 à fl. 2000,-. Bron: diverse advertenties, Huisarchief.
- 6 Pieter Johan Coenraad Blatt en Christiaan Blatt waren directeuren van de maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen te Amsterdam.
- 7 Het artikel is verschenen in *Vechtkroniek* 4, mei 1996 en is integraal te lezen op www.sabine.nu. Op deze website staan alle gedigitaliseerde versies van de *Vechtkroniek* t/m 2007.
- 8 De grafombe staat nog in het park, Rousseaus lichaam is later verplaatst naar de Dôme des Invalides in Parijs.

Donkervliet

E. Munnig Schmidt

Op 8 mei l.l. werd bij Christie's in Amsterdam het hierbij afgebeelde schilderij van het oude **Donkervliet** aan de Angstel te Baambrugge geveild. De huidige bewoners van het buiten konden er de hand op leggen zodat het fraaie schilderij uit 1791 van de hand van Isaac Ouwater (Amsterdam 1748-'93) nu bij hen thuis hangt.

Het is het tweede schilderij van een buitenplaats in onze streek van Ouwaters hand dat weer opdook want ook van **Vreedenhorst** in Vreeland zijn er twee schilderijen van zijn hand bekend.

Het 18de-eeuwse buitenhuis Donkervliet aan de Angstel te Baambrugge gesigneerd 'I. Ouwater fc 1791'. (Olieverf op linnen 59.5 x 78.1 cm., foto Christie's Amsterdam)

In het *Jaarboekje* van 1997 is de geschiedenis en een lijst van eigenaren van het buiten gepubliceerd op p. 27-37. In dat van 2007, p. 76-83, kon de heer D.L.H. Slebos die geschiedenis uitbreiden naar de 17de eeuw en wel vanaf 1664 toen de brug over de Angstel nabij **Donkervliet** werd gelegd. Die had in die tijd een vrij smalle maat alleen geschikt voor voetgangers en vee.

Het buiten is waarschijnlijk op de klassieke wijze ontstaan uit een boerderij waar een heerschapshuis voor is gebouwd, waarin de pachtheer en zijn familie zich 's zomers konden vermeien in het landleven.

Nog op de minuut van het kadaster uit 1832 is de boerderijaanbouw achter het herenhuis te zien.

In 1791 was Albertus van Soest eigenaar van het buiten en het is aannemelijk dat zijn vrouw en hij op het schilderij staan geconterfeit.

Het buiten Gijnwens te Baambrugge

E. Munnig Schmidt

In het fraaie museumhuis Van Loon aan de Keizersgracht te Amsterdam waren in het voorjaar van 2012 portretten van de hand van Michiel van Musscher (1645-1705) te bewonderen. Schrijver dezes werd opmerkelijk gemaakt¹ op twee van diens schilderijen van het echtpaar Valckenier-Pellicorne dat in Baambrugge 's zomers een buitenplaats bewoonde. Die Valckenier was Pieter Ranst Valckenier (1661-1704) die de plaats, later **Gijnwens**(-ch) genoemd, erfde van zijn vader Gillis Valckenier (1623-'80), vele jaren lang burgemeester van Amsterdam. (In *Hollands Arcadia* van Rademaker staat een Gijnwens genoemd buitenhuis dat echter geen overeenkomst vertoont met dat op de beide schilderijen.) Van zijn moeder Jacoba Ranst (1622-'76) voegde Pieter haar achternaam aan de zijne toe, iets wat vaker gedaan werd als de naam dreigde uit te sterven. Pieter was onder meer bewindhebber van de V.O.C. Zijn vrouw Eva Suzanna Pellicorne (1670- 1732) bleef na het overlijden van haar man in 1704 het buiten bewonen totdat zij het in 1727 verkocht aan mr. Joan van der Voort (1667-1727), die met een nicht van haar man, Anna Jacoba Valckenier (1676-1743) was getrouwd. Anna was een dochter van Pieters oudere broer Wouter (1650-1707), die secretaris van de stad Amsterdam is geweest en de naastgelegen boerderij, later het buiten **Landlust** geheten, bezat met veel grond voor zijn ossen, die hij daarop liet 'vetweiden'. (Dat **Landlust** bestond kennelijk nog niet toen Rademaker zijn *Hollands Arcadia* produceerde.) **Gijnwens** is hoogstwaarschijnlijk later ontstaan uit een dergelijke vetweiders boerderij lang nadat grootvader Valckenier rond 1635 de grond in Baambrugge kocht. De bewindslieden van de VOC verdienden met dat vetweiden van vaak uit noord Duitsland en Denemarken te voet aangevoerde vee een behoorlijk inkomen daar met het ingezouten vlees hun schepen werden bevoorrad. De familie heeft de plaats met een onderbreking van tien jaar behouden tot 1805 wat in deze contreien uitzonderlijk lang was.²

Terug naar de beide schilderijen. Op elke daarvan is namelijk een deel van de voorgevel van een buitenhuis te zien: bij Pieter het linker deel en bij Eva het

Pieter Ranst Valckenier (1661-1704) eigenaar van het buiten Gijnwens. (Foto Museum Van Loon)

Eva Suzanna Pellicorne (1670-1732) echtgenote van Pieter. (Foto Museum Van Loon)

rechter deel. De afbeeldingen zijn nogal gedetailleerd, het huis is ingetogen en doet niet aan als fantasie van de schilder.

Het ligt voor de hand te denken dat het hun buiten aan de Angstel moet voorstellen, hoewel de achtergrond meer aan een duinlandschap doet denken. Vergelijking met de etsgravure in Abraham Rademakers *Hollands Arcadia* uit 1730 van **Gijnwens** laat een ander huis zien. Dat huis heeft een brede dakkapel met een timpaan, vier gelijke kruisvenstertraveeën, een overdreven hoog getekend souterrain en kennelijk de ingang aan de zijkant. Het huis op de schilderijen heeft vijf traveeën en vijf dakkapellen waarvan de middelste wat breder is. De ingang zit in het midden met een balkon erboven op twee pilaren. Tussen de traveeën reiken pilasters van de onderzijde van de gevel tot bijna aan de gootlijst waardoor de raampartijen in ondiepe nissen liggen. Wat dat betreft lijkt het geschilderde huis meer op het buurhuis **Kerkkroon** op de etsgravure in *Hollands Arcadia*, dat op zeven traveeën kan bogen al zijn de twee naast de voordeur en die op de verdieping halve kruiskozijnen en lijken er slechts twee misschien drie dakkapellen op het dakvlak te zijn aangebracht. Geen van beide huizen heeft een souterrain. Wel hebben zij een volledige verdieping. Zou het door Rademaker gegraveerde huis **Gijnwens** een vervanging kunnen zijn van een mogelijk afgebrand huis of was het geschilderde toch fantasie? In ieder geval kennen wij nu weer de toenmalige bewoners in hun barokke kledij die – vergeleken met die van hun ouders – al aangeeft dat we op weg zijn naar de spilzieke 18de eeuw.

Noten

- 1 Vriendelijke mededeling jhr. H.S. van Lennep.
- 2 D.L.H. Slebos, 2005, 'De Amsterdamse tak van het geslacht Valckenier en hun sporen in Baambrugge', in: *Jaarboekje Nifflarlike*, p. 51-72.

Amsterdams stadsgezicht door P.J. Lutgers

E. Munnig Schmidt

Op 10 september 2012 werd bij veilinghuis Christie's in Amsterdam een bijzondere aquarel van de hand van de Loenense aquarellist, tekenaar, schilder en lithograaf P.J. Lutgers (Amsterdam 1808-'74 Loenen) aangeboden.¹ Bijzonder omdat van hem haast uitsluitend tekeningen, aquarellen en schilderijen van buitenplaatsen en dorpsgezichten bekend zijn.

Slechts één litho van Amsterdam kwam eerder aan het licht.

De hierbij afgebeelde aquarel meet 27.7 x 36.8 cm waarmee het een van Lutgers' grotere werken op papier is. Hij signeerde rechtsonder 'P.J. Lutgers 1861' en het veilinghuis deelt mee dat het een gezicht op de Willemstraat/gracht te Amsterdam is. Dat is een inmiddels gedempt grachtje in het noorden van de Jordaan. De tekenaar kijkt vanaf de Lijnbaansgracht in de richting van de Brouwersgracht waar het uitzicht wordt afgesloten door een fors pakhuis aan die gracht. Het verschil met de netjes beschoeide Lijnbaansgracht en de slootachtige oever van de Willemgracht geeft goed aan dat de stad voor de aanleg van de Jordaan minder uitgaf. Het stratenpatroon van de Jordaan is tot stand gekomen toen bij de stadsuitbreiding met die wijk het slotenpatroon van de geannexeerde weilanden werd gehandhaafd.

Lutgers is in Amsterdam geboren en in de rooms Katholieke Posthoornkerk aan de Haarlemmerstraat gedoopt. Die kerk ligt niet ver van de Willemstraat. Omdat het grachtje geen bijzondere plek in de stad was is het verleidelijk te denken dat hij die tekende omdat zijn geboortehuis hier stond. Dat hij katholiek gedoopt was zou later nog tot een kleine tragedie, overigens met goede afloop, leiden. Dat zat zo:

Ons lid, de heer W. Mooij, vond onlangs in het register op de aktes van Johannes Sanderson, destijds notaris te Loenen, twee aktes met betrekking op het huwelijk van Lutgers met Maria Suzanna Moen in 1830. Zij was toen 21 jaar en Lutgers een jaar ouder. Wat was het geval? De ouders van mejuffrouw Moen hadden bezwaren tegen het huwelijk en wilden geen toestemming daarvoor geven. De beide geliefden – zij kenden elkaar al enige jaren gezien het prachtige miniatuurportretje dat Lutgers van haar tekende in 1828² – wendden zich tot notaris Sanderson. Die bezocht haar ouders twee maal om

De inmiddels gedempte Willemsgracht in de Jordaan te Amsterdam. Op de achtergrond de pakhuizen aan de Brouwersgracht. (Aquarel op papier door P.J. Lutgers uit 1861 27.7 x 36.8 cm. Foto Christie's Amsterdam)

te proberen hen tot andere gedachten te bewegen. In de aktes³ staat als reden voor hun weigering genoteerd: omdat hij 'geen bestaan heeft en dat zij beiden niet van dezelfde godsdienstige leer zijn.' Zij was protestants en hij katholiek en dat was in die tijd en trouwens tot een eeuw later nog voor ouders een reden toestemming voor een huwelijk te weigeren. Twee maanden later dat jaar zijn zij toch getrouwd en dankzij Lutgers' tekengave tot welstand gekomen.

Noten

- 1 Vriendelijke mededeling van Sarah de Clercq, werkzaam bij Christie's, die ook de foto beschikbaar stelde.
- 2 A.J.A.M. Lisman, E. Munnig Schmidt en H.W.M. van der Wyck, 2001 *Gezichten aan De Rivier de Vecht*, p. 7, Canaletto, Alphen aan de Rijn.
- 3 Aktes nr. 78 en 89 van resp. 18 juni en 23 juli 1830 van notaris J. Sanderson te Loenen. Streekarchief Breukelen.

Vechtsensatie in Nationaal archief

E. Munnig Schmidt

Voor de doorsnee lezer roept het woord archief een connotatie op van de-neus-in-saaie-stukken in de hoop iets wetenswaardig te vinden. Wat je dan vindt helpt je gewoonlijk in het bijeenbrengen van voldoende gegevens om een fatsoenlijk verhaal te kunnen schrijven. Van sensatie is zelden sprake.

Voor de heer Jongbloed, archivaris van het Nationaal Archief in 's-Gravenhage, was er onlangs zo een zeldzaam sensatiemoment.¹ Al in 2005 ontving hij van jhr F.V. Beelaerts van Blokland een grote hoeveelheid brieven, documenten en ander archiefmateriaal verpakt in de bekende verhuisdozen, plastic zakken en kistjes. Alles netjes, nou ja, naast elkaar op boekenplanken gezet bleek deze *Fundgrube* 23 strekkende meter te beslaan. Niet iets om even gauw door te nemen. Toen de heer Jongbloed er aan toe kwam dit jaar vond hij deze zomer een paar handgeschreven velletjes, bijeengehouden door een geelverkleurd dubbelgevouwen vel waarop stond “brieven aan C.L. de Tuyl van zijn tante”. Hij bekeek papier en lakzegels en las wat van de in het Frans gestelde tekst zich afvragend wie de schrijfster was.

Wat hij las verschilde enorm van wat hij tot dan toe onder ogen had gekregen. Het was hem al duidelijk dat het om 18de-eeuwse brieven ging want de eerste brief was van 24 november 1794. “De meeste correspondentie uit de 18de eeuw is wijdlopig en breedspakig. Dit was anders. Hier springt iemand op je bureau.” Hij zag aan het handschrift – met ganzeveer natuurlijk – dat het van een persoon was die veel schreef.

Meer lezend kwam hij de volgende zin tegen: “J’avois commencé un petit roman intitulé *Henriette et Richard*”. Onmiddellijk begreep hij van wie de brieven waren, niemand minder dan Belle van Zuylen, schrijfster van dat boekje.² Jongbloed snelde naar de bibliotheek om de verzamelde werken van Belle te raadplegen, maar vond deze brieven niet vermeld en realiseerde zich dat hij een echte vondst had gedaan.

De brieven zijn gericht aan haar 13-jarige neef Carel Lodewijk van Tuyll van Serooskerken (1784-1835). De eerste daarvan is een antwoord op het verloren gegaan schrijven van de jonge man waarin hij haar gevraagd moet hebben of zij zich bewust is van zijn bestaan. “Je savois tres fort que vous existiez....” schrijft zij.

Isabella Agnetha Elisabeth van Tuyll van Serooskerken, beter bekend als Belle van Zuylen (1740-1805), werd geboren op slot **Zuylen** in Oud Zuilen, trouwde met de Zwitser Charles-Emmanuel de Charrière en ging met hem in Colombier bij Neuchâtel in Zwitserland wonen.³ Van daaruit correspondeerde zij met alle belangrijke verlichte geesten in Europa. En ook met haar Nederlandse familie waaruit blijkt dat zij oog had voor de opvoeding van haar neven, waarschijnlijk mede omdat zij zelf geen kinderen kreeg. Haar brieven zijn opvallend modern en vlot leesbaar zoals Jongbloed al opmerkte.

Als Carel Lodewijk mededeelt dat hij zeeman wil worden vraagt zij waarom hij nog niet kan zwemmen. Zijn oudere broer Willem René heeft zij bij een bezoek aan haar leren zwemmen in het meer van Neuchâtel met behulp van een kurken zwemvest. Beide jongens waren zoons van haar broer Willem René, die in 1776 slot **Zuylen** van zijn vader had geërfd.

Noten

- 1 Sensatie verstoep in 23 meter archiefmateriaal. *NRC Handelsblad* weekend 13-14 oktober 2012, p. 13. Margot Dijkgraaf is de schrijver van het artikel.
- 2 Bij Van Oorschoot is het *Verzameld werk* van Belle van Zuylen uitgegeven. De vier nu gevonden brieven zijn te zien op www.gahetna.nl.
- 3 W.A. Braasem, *Een rebelle aan de Vecht*, p. 25, Den Haag, Nijgh & Van Ditmar. 1984.

Inhoudsopgave

Ereleden en bestuur	2
Ledenlijst 2012	3
Bij het overlijden van Stans ter Laan	17
Jaaroverzicht	18
Groene randstad Manifest ten behoeve van verkiezingen 2012	29
De Buitenplaats Ouderhoek te Nieuwersluis terug aan de Vecht – E. Munnig Schmidt	32
Hoe na 270 jaar een schilderij terugkwam in Loenen – E. Munnig Schmidt	38
Een mooie aanwinst voor VreedenHoff te Nieuwersluis – E. Munnig Schmidt	41
De theekoepel van Vegtlust – Juliette Jonker-Duynstee	46
Een buiten te Loenen aan de vergetelheid ontrukkt. Het groeyen en bloeyen van Driehooven – E. Munnig Schmidt	60
De bacchante van Boom en Bosch – E. Munnig Schmidt	66
	95

Vreedenhorst in Vreeland – Juliette Jonker-Duynstee	70
Donkervliet – E. Munnig Schmidt	84
Het buiten Gijnwens te Baambrugge – E. Munnig Schmidt	86
Amsterdams stadsgezicht door P.J. Lutgers – E. Munnig Schmidt	90
Vechtsensatie in Nationaal archief – E. Munnig Schmidt	92